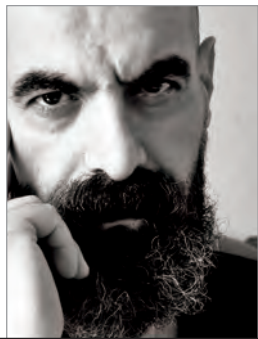

Nêz û dûr

Belê, bayê êvarê yê ku bêhna agirek ji dûr tîne dibêje; "Ji nêz ve her tişt normal e, gere hûn ji dûr ve mêze bikin" lê nivîskar xwe dixeyidîne. Belam em dizanin ku her du jî rastiyê dibêjin. Carna ne nêz, ne jî dûr têra dîtîne dike... *Mizgîn Ronak / RÛPEL - 2*

Sartre û Osman Sebrî

Bi qasî ku em pê dizanin - û dinya û alem jî pê dizane -, Sartreyê fransî û Osman Sebrîyê kurdistanî bi tu awayî leqayî hev nehatine, ne di saxîya xwe de ne jî piştî mirinê! Ne li bajarekî Fransayê û ne jî li gundekî Kurdistanê!... *Şener Özmen / RÛPEL - 11*

Efendiyan welatê jor

Wexta min diroka Xaltî-Ûrartûyan vekoland, yek caran ez bextewar bûm, yek caran xemgîn bûm, yek caran kelecane ez girtim û yek caran jî he-nase/bîhn li min çikiya. Li ser rûyê vê dinyalîkê, ti şaristaniyeke din weke Ûrartûyan ev çend mu-tewazî nehatiye dîtîne... *Agit Yazari / RÛPEL - 12*

Rojnameya Heftane

xwebûn

3 - 9 Sibat 2020

Hejmar: 7

Buha: 4 TL

www.xwebun.org

rojname@xwebun.org

Erdhejê rastî derxistin holê

Li bajarên Xarpêt û Meletiyê bi pileya 6.8 erdhej pêk hat û di encamê de 41 kes mirin û bi dehan kes jî birîndar bûn. Di vê erdhejê de derket holê ku Kizilay pereyên jê re tîn bexşirin, li saziyên nêzî desthilatê belav dike. Aqûbeta bacên ku ji bo erdhejê tîn dayîn nayê zanîn. Alîkariya ku şaredariya Erxeniyê şand hat astengkirin. Her wiha berdevkên hikûmetê li ser kavil û cenazeyan siyaset kirin... *Nûçe-analîza Qedrî Esen / RÛPEL - 3*

Vîrûs li cîhanê belav dibe

Li bajarê Wuhan ê Çînê vîrûseke nû derket holê. Di kesên ku ev vîrûs lê peyda bûye de enfeksiyona rêya hilmijînê tê dîtîne. Ev vîrûs di nav çend hefteyan de bi lez û bez belav bû û ji bilî Çînê, di heman demê de heta niha li zêdetir 16 welatên din hatiye tespîtkirin. Mirinên bi sedema vê vîrûsê her ku diçe jî zêdetir dibin. Vîrûsa ku ewil di meha kanûnê de hatiye tespîtkirin, weke '2019-nCoV' tê binavkirin... *RÛPEL - 6*

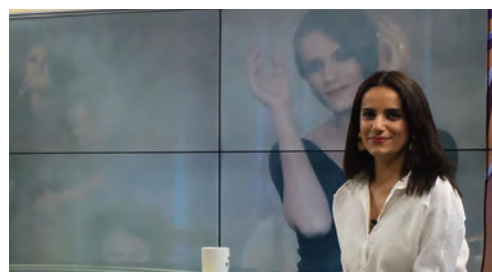
Dixwazin jinan bêbîr bihêlin

Pêvajoya xwebirêxistinkirinê ya bavkîsalariyê, bi tunekirin, berovajîkirin û bêqedirkirina nîrx û destkeftiyên jinan re pê de çûye. Ya herî girîng jî, hewl dane jiyana ku jin afirînerên wê ne, pê bidin jibîrkirin. Xwestine jinan bêbîr bihêlin. Xwestine jiyana ku tê de jinan nîrx û çanda xwe ji bir kiriye, biafirînin û jinan di nav vê jiyana "nû" de bêbingeh û bînerix bikin û bi nîrxên bavkîsalariyê wan tev li jiyane bikin... *Derya Bawer / R.2*

'Li gor min dengbêjî derman e'

Hunermanda kurd Tara Mamedova pirsên rojnameya Xwebûnê bersivand. Çiroka malbata Tara Mamedova ya sirgûnkirinê, ji Bazîdê ya Agiriyê dest pê dike û heta Kirgîzîstan û Rûs-yayê didome. Mamedova têkildarî huner û jiyana xwe ev tişt anîn ziman: "Her kurdekî/e sirgûnê gelek êş kişandine û tiştê ku li sirgûnê

dilê me hindik be jî rehet kiriye, dengbêjî ye. Dengbêjî li gor min derman e û her mirovê/a ku xwe pê derman dike bextewar e. Ez dibêjim bextewarî lê bextewariya me jî birîndar e. Ji-yana sirgûnê ji zarokatiya me pir tişt kêmtir kirin wekî bêwelatiyê, bêazadî, bêdibistan û gelek tiştên din."... *Hevpeyva Bêrivan Kayi / RÛPEL - 4*

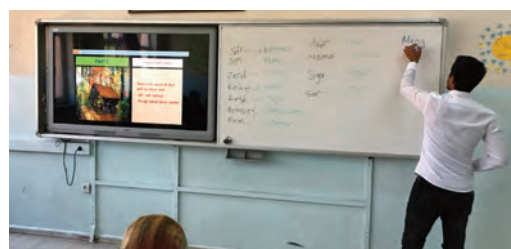

Zehra Mohammedzadeh

Têkoşîna ku dirokê ronî dike *RÛPEL - 2*

Serdestiya hiqûqê û aborî

Aboriya pergala navneteweyî piranî girêdayî bazara serbest e û bazara serbest jî girêdayî serdestiya hiqûqê û pêşveçuyîna demokrasîyê ye. Li gor pîvanên bazara serbest, hiqûqê û demokrasî çiqas sazibûna xwe bi pêş bixin, ewqas derfet ji bo belavkirina dahatê ya bîedelat derdikeve holê... *Ramazan Tînc / RÛPEL - 7*

Terka mamostetiye dikin!

Hindekarê Zanîngeha Bîngolê Mûrad Varol ku li zanîngehê dersên kirmanckî dide, ragihand ku li Çewlikê mamosteyên kirmanckî dev ji mamostetiya kirmanckî berdane û derbasî mamostetiya branşên cuda bûne... *RÛPEL - 3*

Doman, domaniyî û ameyena jû netew

Cenî, domanî, îtîqatê ciya ciya, zerre civate de kesî ke dûstê îktîdarî de vengê xo kenê berz rastê zorvajîya de tewr pile yenê. Înan ser her hetî ra na şîdettê xo misnena. Hetê fizîkî, aborî, hîssan, bi qese û cînsî mordem sero xo misnena, ciwîyayîşê mordem ser o tesîr kena. Zerrê çeyî de, hurendiya kar de, mektev de ya kî teber de, jû reyî ya kî keylê reyana rastê şîdettî yemê... *Meral Ozel / RÛPEL - 9*

Samî Tan

Kurmê zimankuj *RÛPEL - 5*

Felemez Ulug

Artêşa veşarî *RÛPEL - 7*

Selîm Temo

Hirçê Kezebşewitî *RÛPEL - 8*

Nêz û dûr

Mizgîn Ronak

“Dema mirov ji nêz ve mêze dike, tu kes normal (asan, asayî) nin e.” Pirtûka Eduardo Galeano ya bi navê “Gotinên Ku Dimeşin” bi vê hevoka Caetano Velosa dest pê dike. Gelo rast e, nêzîktî û nêzîkbûyîn, rastiye diguherîne yan jî rastir dide xuyakirin? Gelo ji bo ku em ji nêz ve mêze nakin, her kesî/ê ‘normal’ dibînin? Lê gelo ‘normal’ çî ye ku ‘normal’ ne normal be, em çiqas ‘normal’ in? Bi rastî ji di nav xirecir û lez û beza çerxa demê ya ku mirov wekî morikan li pey xwe dikişîne, her tişt tevlihev dibe yan jî mirov bêyî ku hay jê hebe kor û ker dibe, sinorên rastî û nerastiye li bin guhên hev dixê.

Ka hema em li vê paşnîvro ya bi ewr bisekinin; li pêşerojê û paşerojê û nihayê binêrin. Lê ew ne bes e. Em “ji nêzik ve” li her tiştî binêrin ne ji dûr ve û fêhm bikin ka ‘normal’ e her tişt an na? Lewre ku pirs û pirsyarî nebin em ê di tariyê de bifetisin. Tam li vê derê jî nava heman pirtûkê, ev hevok difire tê ser kaxîzê: “Dema ku me tevî bersiv dîtî pirs guhertin.”

Gelo ew kî ne yên ku piştî bersivandina me pirsên nû derdixin? Lê dibêjim em zêde li dûr negerin. Lewre jîyan bê pirs û pirsyariyê wekî gardiyaneke qirêj û kor e, loma jî em bi xwe jî xwe re li pirsan digerin û wekî bizmarên zengarî bi hin bersivan re mahkûmbûyî namînin. Ji ber ku her pirs; rê ye, rêwîti û seyran e. Her çiqas ku hin kes bêjin qey ew piştî bersivdîna me, pirsên nû wekî Pira Siratê derdixin pêşîya me jî ne rast e. Em bi xwe jî pirsan hez dikin û bi pirsan dimeşin, bi qasî bersivan jî pirsan jî hez dikin.

Mînak; di mijara kurd û Kurdistanê de tu bersivê nedayî nemaye, her tişt jî hêla dirokê ve jî ji hêla roja me ve jî li holê ye. Lê disa jî em digerin, pirsên nû dibînin û jî bo bersivên wan dikevin nav govenda kedkariyê. Di mijara tiştên ku jê re ‘mirin’ û ‘jîyan’ tê gotin de jî em pirsên nû dibînin û bi wan pirsan digihîjin gundê bersivan (ma gundê bersivan heye?). Lê li wî gundî nasekinin û xwe diavêjin bextê rêwîtiyek din...

Nexwê em ne ‘normal’ in ne? Ger em ‘normal’bûna me yê li derekê bigota bes û xwe teslîmê pergala heyî bikira. Lê na, em didomînin û huzûr jî wan re nahêlin. Loma tevî êrişên wan nabin ‘bersiv’ jî jî pirsên me re, em bi aqilmendiya pirsyariyê deriyan li ser rûyê wan ê pîs digirin. Dema deriyên me dişkinin û dikevin hundir jî deriyên me wan red dikin û ew, her ku gur in, bîna bêhna redkirina derigirtina me baş digirin dema bi çavên xwe dibînin jî heç dibin û jî bilî hesin û zirxan nikarin hebûna xwe ya li welatê me bido-minin.

Belê, bayê êvarê yê ku bêhna agirekî jî dûr tîne dibêje; “Ji nêz ve her tişt normal e, gere hûn jî dûr ve mêze bikin”. Lê nivîskar xwe dixeyidîne. Belam em dizanin ku her du jî rastiye dibêjin. Carna ne nêz, ne jî dûr tîra dîtîne dike. An jî tiştên-kesên ku em wan jî nêz ve nebînin, em ê çawa wan jî dûr ve bibînin û yên ku em wan jî dûr ve nebînin jî nikarin ji nez ve bibînin û pîrsek din: Nêz çî ye? Dûr çî ye?

Dixwazin jinan bêbîr bihêlin

Ji ber ku ji bo polîtîkayên komkujiyê hemû rê û rêbaz mubah in, zarokên 5 salî jî, jinên ciwan ên 15 salî jî dibin hedefa tacîzkaran

Derya Bawer

Pêvajoya xwe rêxistinîkirinê ya bavksalariyê, bi tunekirin, berovajî-kirin û bêqedirîna destkeftiyên jinan re pê de çûye. Ya herî girîng jî, hewl dane jiyana ku jin afirînerên wê ne, bi jinan bidin jîbîrkirin. Xwestine jinan bêbîr bihêlin. Xwestine jiyaneke ku jinan nîrx û çanda xwe jî bir kirine biafirînin û jinan di nava vê jiyana “nû” de bêbingeh û bêniyx bikin û bi nîrxên bavksalariyê wan tevî jîyanê bikin.

Hemû pergala li dijî azadiyê tim û daîm, hewl didin, yên ku hêza wan a dînamîk jî wan re xetere ye tune bikin an jî pasîfîze bikin. Her wekî

îro partiya paşverû bi rê û rêbazên herî hasas şerê taybet pêk tîne. Polîtîkaya îktîdarê ya komkujiyê, tiştên ku nekariye bi rêbazên şer, tundî û zextê pêk bîne, îro dixwaze bi rêbazên qirêj pêk bîne.

Bi hemû kadroyên xwe yên pispor Kurdistan veguherandine laboratuarekê û bi rêbazên xwe yên qirêj bi hemû jiyana xwe seferberî ilan kirine. Bi gotina “Rêbazên me yên ewlehiyê têrê nakin, bi rêbazên nû em ê çareseriyên bibandortir bibînin” desthilatdar ilan kir ku dê biryarên xwe yên di wan laboratuaran de didin, bixîr meriyetê.

Bi navê polîtîkayên ewlehiyê her cure wehşetê pêk tînin û dema ku serkeftî nebin jî bi polîtîkayên şerê taybet hewl didin bi bandor bikin û bi vê yekê hewl didin jîyanê dejenerasyonê dikin polîtîkayêke bibandor a komkujiyê û dixwazin di ser jinan re (ku herî zêde nakokî û lêgerîna wan a azadiyê xurt e), civakê pasîfîze bikin. A girîngtir

jî; hewl didin vê yekê di ser jinên ciwan re bikin. Jinên ciwan pêşeroja civakê, veguhêzerên çandê û avakerên jiyana nû ne. Li dijî wan gotina “dar dema ku ter be, divê were tewandin” jî xwe re esas digirin û polîtîkayên herî qirêj li ser wan pêk tînin.

Di salên dawîn de bi milyaran pere jî bo rêzefilman xerc dikin. Dixwazin bi xeyalên senaryoyên wan rêzefilman û heyraniya karakterên wan, ciwanan jî rastiye dîr bixînin. Li ser medyaya civakî malperên taybet çêdikin, di wan de lehengên rêzefilman dîlkêş dikin û bi navê hevaltiyê jinên ciwan ber bi wê çiravê ve dikêşin. Li paş her tiştêkî li Kurdistanê, paşxaneyê wan polîtîkayên heye.

Di salên dawîn de bi hezaran karmend jî pişeyên cur bi cur li gelek sazîyan hatin bicihkirin. Ma tesaduf e ku ew kesên hatine bicihkirin, bişîbin kesên hilbijartî yên di wan rêzefilm û filman de? Bi navendên qaşo

perwerdeyê yên ku berê navendên asimilasyonê bûn, kesên bi taybet jî dibistanên polîsan hatine hilbijartin, di zanîngehên li Kurdistanê de bi cih dikin û jî bo ku “peywîrên xwe baştir bikin”, jê re prîm tê veqetandin. Ev yek jî bo rêbazên şerê taybet girîng in û pîr zêde bale dikêşe ser wan rêbazan. Di serî de bûyera Gulistan Doku, bûyerên xwekustîne û yên din ên li zanîngehan girêdayî vê yekê ne. Mamosteyên nû, li navendên Kurdistanê yên welarparêziya wan xurt, tîr tayînkirin. Di dibistanên serretayî û lîseyan de, bi bûyerên tacîz û tecawîzê dikevin rojevê û ev yek bi tenê wekî tacîzkariya mêran nikare were dîtî. Ev yek encama tacîz û tecawîzê wek polîtîkayêke şerê taybet bikaranîne ye. Tacîz û tecawîzê wek çekeke bibandor li hember gelê kurd bi kar tînin.

Ji ber ku ji bo polîtîkayên komkujiyê hemû rê û rêbaz mubah in, zarokên 5 salî jî, jinên ciwan ên 15 salî jî dibin hedefa tacîzkaran. Ev bûyer di demên dawîn de, di dibistanan de berbelav dibin û ev yek jî girêdayî pêkanîna polîtîkayên pisporên komkujîperest ên desthilatdariyê ye. Desthilatdarî jî bo ku pêşî li destkeftiyên kurdan bigire û jiyana azad a bi pêşengîya wan li Rojhilata Navîn ava dibe asteng bike, vî şerî bênavber dimeşîne û bi rêbazên şerê taybet dixwaze berfirrehtir bike. Dixwaze jinan di hemû qadên jîyanê de pasîfîze bike, şerpeze bike û ber bi lêgerîna jîyanê ya sexte ve bibe û bi vê yekê wan bê bandor bike. Ev hemû navgînên îdeolojîk ên îktîdara paşverû ne û dijberiya îdeolojîya jina azad in. Li hemberî wê, birêxistinbûn, jîyanîkirina nîrxên azadiyê, di hemû qadên jîyanê de li dijî rêbazên komkujiyê liberxwedan; dê li dijî komkujiyê bibe bîngeha hebûnê.

Jinên rojhilatê Kurdistanê di dem û dirokên cihê de, li dijî dagirkerên axa xwe mil dane milê bav û birayên xwe têkoşiyane, di van têkoşînan de bi rola pêşengiyê rabûne. ruxmê êriş, dagirkerî, zîlm û polîtîkayên dewletê yên çewisandinê jî wan tu carî gav paş ve neavêtine, xwe di nav sinorên ku jî wan re hatine diyar kirin de nefetisandin.

Di her qirnekê (sedsal) de jinên ku mohra xwe li pêvajoyekê dane, derketine pêş. Yek jî wan jinan jî Hatû Şahnaza keça Yeqûb ê Erdelani ye ku bi şerkerî û qehremaniya xwe dihat nasîn.

Di wan deman de bi pirani, kurdan çiyayên asê jî xwe re kiribûn perestgeh û li wan deran ci û war bibûn. Ji xwe heya rêjeyekê xweser bûn. Her çend dem bi dem rastî êrişên desthilatdaran hatibin jî rê nedane ku axa wan jî dest wan biçê. Ji ber taybetmendiya erdnîgarî û axa bi bereket, mirov dikare bibêje rewşa bi şer her tîm mijara gotinê bû. Vê carê jî Loristan hatibû dorpeçkirin. Helo Xan li herêma Bacirhana nêzi Sinê di şer de bû û xebera giranbûna şer li herêmê belav bibû.

Artêşa Îranê ya li Erdelanê, li newala Arezê bi cih dibe û ev yek bi xwe re xeteriyek mezin tîne. Hatû Şanaz hay li rewşê heye, ji bo wê jî bang li jinên Erdelanî dike û wan vedixwîne meydana cengê. Bi banga Hatû Şanazê 500 şerejinên kurd dicivin. Hatû Şanaz bixwe rêbertiya veyekînya ku jî jinan pêk tê dike. Ew

Zehra Mohammedzadeh

Têkoşîna ku dîrokê ronî dike

ne tenê jî hêla şer de, belku di milê taktîk de jî jêhatî bû. Helbet ev ne cara ewil bû ku jin dest davêr çekê û şer dikir. Lê wan 500 jinan karîna seyra şer biguherînin. Ew barîna baranê wek firsêdek baş bikar tînin û jî çar aliyên êrişê leşkerên “Sofî” Kelp Elî Xanê fermandarê îranî dikin, wî li wê derê dikujin.

Di sala 1278’an de, di çaxêke din de jî wê jina bi navê Qedem Xêr rabe û jî bo rizgarkirina axa xwe, dest bi têkoşinê bike. Jixwe di tevahiya hikûmranîya Pehlewîyan de jinên kurd her tîm li dijî êrişan di nav têkoşinê de bûne. Di wan salan de artêşa Pehlewîyan nû li herêma Loristanê bi cih dibû. Zexteke mezin li ser gelê xwecihî hebû. Disa dagirkeriya hêzên îngilîz û armanca wan a dilgirtin, helandina gelê herêmê mevzûbehs bû. Di sala 1320’an de, di navbera qebîleya Qedem Xêr û hêzên dagirker de şer destpê dike. Artêşa Rîza Xan êrişê Loristanê dike, lê belê Qedem Xêr ku fermanbara hêzên kurd bûye rê nade dagirkeran û nêzi pênc salan têkoşîneke bêhempa dide meşandin.

Helbet ne tenê li Loristanê belku li gelemperîya erdnîgarîya Kurdistanê têkoşîna li dijî zîlm û dagirkeriyê hebû. Di dema dewleta Safevî (Îran) de, li Rojhilat, gundên li herêmen Tirgever, Mirgever, Biradost û Şînoyê tîr dagirkirin. Têkoşîna gel a serxwebûnê her tîm rastî êriş û astengiyên Osmanî û Safevîyan tî. Şah Abbas (1587-1629) dixwaze eşîrên kurdan bixe bin serweriya xwe. Lê gelê kurd vê yekê napejirîne. Xanê Çengzêrî serî hildide û ev serhildan (1608-1610) wek tehlûkeya herî mezin a li dijî dewleta Safevî tê hesibandin. Ji bo wê jî dê hişk bi ser keleha Xanê Çengzêrî de bihatana. Guher Xanima diya Xan di vê serhildanê de roleke girîng dilîze.

Her wiha dema ku dibîne keleh dikeve, bi barûdê kelehê bi erdê ve dike yek. Ew ne tenê kelehê, belku rê nade tu kes bikeve destê neyaran. Li gorî gotegotan, di keliyên dawî de ku keleh wê bikeve, ew hemû jinan kom dike, keziyên xwe bi hev ve girê didin û xwe di kelehê de davêjin.

Ew heya keliya dawî tedişikîn, şer dikin û dû re jî bo nekevin destê dijmin tevî zarokên xwe, xwe feda dikin. Tiştên ku vê çiroka berxwedaniya kurd û kela Dimimê ew çend diyarker dike, qeh-

remani û têkoşîna jinên kurd e.

Bêguman çiroka têkoşin û berxwedaniya her yek jî van jinan bûye îlham jî bo têkoşîna jinên kurd ên rojhilatê Kurdistanê ku îro jî ruxmê hemû zextên pergala îslamî ya Îranê (ku li dijî biçûktîrîna dijberî û daxwazên azadixwaz serî li rêbazên zext û çewisandinê dide) tîbikîşin û dengê xwe berz bikin. Ev sekna jinên kurd nîşaneyê serberziya jinên kurd e ku tu carî li dijî zaliman serî netewandine. Ev sekna ku rê nedaye teslimiyetê, îro jî li dijî pergala patriark a komara Îslamî (ku jinê bi kuştin û dilgirtinê ditirsîne) dibe sûrîşt û rêya berxwedanê.

Jinên Rojhilat îro jî li ser vê rêça berxwedêr dimeşin û jî bo parastina fikir û ramanên xwe jî canên xwe dibin, tîr girtin û kuştin, lê teslîm nabin. Her çend di têkoşîna serxwebûna kurdan de (ku di dem û dirokên cûda de hatiye meşandin) zêde behsa rol û cihgirtina jinan nehatibe kirin jî em jî van minakan jî pê derdixînin ka jinên kurd xwedî bandor û têkoşînek çawa bûne. Di her sê minakan de jî tiştên jî digihîne hev berxwedan e, li dijî êrişên serîte-wandinê têkoşin e.

Bîranînên har

Fatma Taşli

Dinav civatên herî qelebalix de, di nava bîranînên kûr de bi tena sere xwe digevizim. Di nava civatê de tenê me tim.

Tik û tene.
Bîranîn nahêlin ku tev li jiyana rojane, tev li dost û hevalan bibim.
Gerînekê bîranîn, min ji hiş û aqil dibin. Ji ber wan ez û laşê xwe em tim ne li hev in. Laş û gewde li derekê be bîranîn min dibin dereke din. Carnan li çiyayê Mîştênûr dest û lingê egîdê xwe berhev dikim ji çolê, carnan bi cendekan re diqerisim di sarincan de. Carnan di ava sar û seqema zivistanên çetîn de diricifim, diqefilim, carnan bi gliyên xwe ve bi erdê re time kişandin û min davêjin nav sergoyan. Carnan di nava çar diwaran de serî datînim bi dirûşmeyan, bi qêrînan. Carnan tevli zar û zêçan ji ber kotek û lêdan û zilma merê bêwijdan xwe li kûçe û kolanan diqelîbînim... Dil di soje, qirik û gewrî li min zuha dibin û çavên min şil dibin.
Nizanim çî hewala min e. Heme yan tune me. Dijim yan di xewnan de me nizanim.
Agirê nava dilê min, min diqelîne. Gaziya min a tepisandî di hundurê min de serî rakirîye. Vî agirî bi ser kê de birîjînim, vî gaziyê bi ser kê de biqîrim, nizanim.
Ma qey ev denge min yê hundurîn dê qut nebe. Ez ji guhan kirim vî dengî. Wek ku ew ê qet kut nebe li xwe zêde dike û olan dide di nava min de...
Şereki dijwar heye di nava mejiyê min de. Bîranînên şerûd bi çekên giran li hev didin. Hevokên ji nav wî şerî diqetînan carnan bêhemd tînan ser zîmanê min. Carnan hew dibînim ku wek dînan xwe bi xwe dipeyvim.
Diqehêrim, dibetîlim, dibehdilim û bi dengê bilind diqîrim carnan, dibêjim; "Ey Xwedêyo, ma gelek zehmet bû ku te di nav ewqas serborîyan de tiştê bikira ku carekê be ji bişîrinêke biçûk li rûyê min belav bibûya?"
Piştî wan gotinan wek min gunehekî giran kiribe di nava min de ber digêrim, dibêjim; "Hey Xwedê, min efû bike, qet nebe li vî aqilê minî nivco miqatebe, tenê di destê min de ew maye bila ew ji neçe. Lê bila tu zanibî ku li mahşerê ew ê dozeke min a giran hebe li hember qedere."
Dû re bi aqilê xwe bi xwe dikenim. Ji xwe ya ku min dikenîne tenê aqilê min yê nivco ye.

Rastiya ku bi erdhejê derket holê!

Bi erdheja Xarpêtê derket holê ku bexşên ji bo mexdûrên bobelatan, ji bo armancên din tînan bikaranîn. Kizilay pereyên jê re tînan bexşkirin, li saziyên nêzî desthilatê belav dike

Qedîr Esen

Di dîroka Tirkiyeyê de gelek erdhej çêbûne. Piraniya wan jî bi pileyên mezin rûdane. Ji ber van erdhejên bi pileyên mezin, bi hezaran mirov jiyana xwe jî dest dane û bi dehhezaran jî mexdûr bûne. Li gel vî raboriya qambax jî, li Tirkiyeyê bergiriyên pêwîst nayên wergirtin. Piraniya mexdûrên erdhejê dibin qurbana wernegirtina bergiriyên.
Herî dawî jî di 24'ê çileyê de li bajarê Xarpêtê yê bakurê Kurdistanê bi pileya 6,8'an erdhejê pêk hat. Navenda erdhejê navçeya Xûxê ya Xarpêtê bû. Pileya erdhejê pileya herî bilind a salên dawîn bû. Ji ber bilindbûna pileyê, erdhej li piraniya bajarê bakur, rojava û başûrê Kurdistanê hat hêskirin.

Serî li propagandayê dan

Erdhejê bandoreke mezin li bajarê Xarpêtê û Meletiyê kir. Ji ber erdhejê bi sedan avahî li gund û navçeyên her du bajarên hilweşîyan. Li gorî daneyên fermî yê rayedarên Tirkiyeyê, di erdheja li Xarpêtê û Meletiyê de 41 kesan jiyana xwe jî dest da û zêdetirî hezar kesî jî bi-

rîndar bûn. Her wiha di 187 kes jî zindî jî bin kavilan hatin derxistin.

Li her du bajarên jî bilî avahiyan hilweşîyan, xesar gihîşt bi hezaran avahiyan ku êdî mirov nikarin di wan de bijîn. Ji ber vî yekê niha bi hezaran kes jiyana xwe di konan de didomînin.

Weke gelek bobelatên ku li welat diqewimin, di vî bobelatê de jî desthilata AKP'ê ezmûneke baş neda. Ji kêliyên destpêkê yê erdhejê ve wezîrên AKP'ê serî li propagandayê kirêt dan. Bi vî awayî xwestin ku ser rastiya erdhejê bigirin. Di sa serokkomarê tirk Recep Tayyip Erdogan dema çû Xarpêtê, şûna ku birînen mexdûrên erdhejê bikewîne, siyasat kir.

Rewş berovajî kirin

Li gel ku rewş li Xarpêtê kambax bû û gelek pêwîstî bi alikariyê hebû jî Erdogan rewş berovajî kir. Bergiriyên kêrîn jî bo erdhejê serkeftî nişan da û destûr neda ku ji qada navneteweyî jî bo mexdûrên erdhejê alikariyê bê kirin. Di sa ke-seke ku di bin kavilan de mabû, ji bo propagandayê, kê-

liya ku Erdogan çû ser kavilan jî binî kavilan hat derxistin.

Li gel berovajîkirin û astengiyên jî, ji bo mexdûrên erdhejê gelek alîkarî hat kirin. Lê ji ber ku alikariyên hatin kirin, negihîştin mexdûrên erdhejê, gelek niqas jî qewimin. Gelek kesên ku ji bo mexdûran, ji saziyên dewletê yê eleqedar re alîkarî şandin, xwestin ku alikariya wan bigihêje mexdûran.

Kizilay alikariyan didize

Piştî erdhejê, derket holê ku bexşên ji bo mexdûrên bobelatan jî saziyên dewletê re tînan kirin, ji bo armancên din tînan bikaranîn. Weke mînak, Kizilaya Tirk pereyên ku jê re hatine bexşandin, li şûna mexdûrên bobelatan, li saziyên dezgehên nêzî AKP'ê belav kirine.

Piştî erdhejê çend saetan şûnde Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) jî şandeyek ava kir û ji bo lêkolînan şand herêma erdhejê. Şandeya HDP'ê çû gelek gundên herêma erdhejê û tespît kir ku serokên AKP'ê, alikariyên tînan şandin, li xizmen xwe belav dikin.

Walî alîkarî asteng kir

Piştî van tespîtan şandeya HDP'ê, walîyê Xarpêtê ket nav hewldaneke balkêş. Walî, li

keyayên gundên ku heyeta HDP'ê çûbû geriya û ew hişyar kirin ku ji bilî alikariya Saziya Bobeletê ya Tirkiyeyê (AFAD) tu alikariyê qebûl nekin.

Heman walî, 2 qamyon alikariya ku Şaredariya Erxenyê ya HDP'ê şand Xarpêtê asteng kir. Walî destûr neda ku alikariya şaredariyê bigihêje mexdûrên erdhejê û ew paşve şand.

Li aliyê din, di derheqê gelek kesên ku li ser medyaya civakî politikayên AKP'ê rexne kirin de, lêpirsîn dan destpêkirin.

Lêkolîna erdhejê red kirin

HDP û CHP'ê pêşniyara avakirina komîsyonê da meclîsê. Her du partiyên xwest ku komîsyona lêkolînê bê avakirin da ku derbarê erdhejê de xebatan bike. Lê ev daxwaza avakirina komîsyona jî bo lêkolîna erdhejê, ji aliyê parlamenterên AKP û MHP'ê hat redkirin.

Mamosteyên kîrmanckî derbasî mamostetiya branşên din dibin

Navenda Nûçeyan

Li Tirkiyeyê bi milyonan kurd dijîn û her roj karê wan dikeve saziyên dewletê. Li gel vî gelhejê jî di hêla fermiyetê de zîmanê kurdan tune tê hesabandin. Li tu saziyêke dewletê zîmanê kurdî xizmet nayê dayîn. Ji ber vî yekê bi taybetî li bajarên kurdan lê li seranserê Tirkiyeyê di xizmetdayînê de pirsgrîkê çidibin. Kurd nikarin tam xwe ifade bikin û xizmeteke bi qalîte nagirin.
Di rojên dawîn de ji bo derbaskirina vî pirsgrîkê li ser medyaya civakî kampanya hat destpêkirin. Bi milyonan kurd piştigirî dan vî kampanyayê. Beşdarên kampanyayê di parvekirinê xwe de rexne li politikayên dewletê yê li dijî zîmanê kurdî kirin. Di van rojên ku zîmanê kurdî kete rojevê de derket holê ku li

Çewlikê mamosteyên kîrmanckî yê dersên bijarte, dev ji mamostetiya kîrmanckî ber didin û derbasî mamostetiya branşên din dibin.

Terka mamostetiya dikin!

Hîndekarê Zanîngeha Bingolê Mûrad Varol ku li zanîngehê dersên kîrmanckî dide, li ser hesabê xwe yê twitterê ragihand ku li Çewlikê mamosteyên kîrmanckî dev ji mamostetiya kîrmanckî berdana û derbasî mamostetiya branşên cuda bûne. Twîta Varol a tîkildarî mijarê wiha ye: "Têkildarî guhertina brans/şeşê ya mamosteyên kîrmanckî êşeke ku demeke dirêj e me diêşîne heye. Hin mamosteyên kîrmanckî, dev ji mamostetiya kîrmanckî berdidin û di beşeke din de mamostetiya didomînin."

Hejmara mamosteyan kêrîn bûye Têkildarî mijarê li Hîndekar

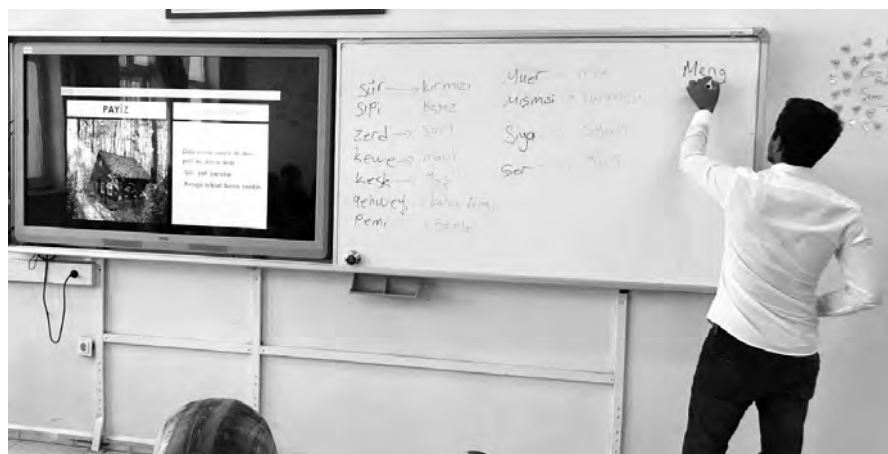
Mûrad Varol geriyam û min mijar rasterast jê pirsî. Varol, bi lêv kir ku sala borî 12 mamosteyên kîrmanckî li Çewlikê peywir kirine, lê ji ber derbasbûna wan a branşên cuda hejmara mamosteyan kêrîn bûye û ev tişt got: "Ev yek bandorê li tercihkirina xwendekaran a dersa bijarte ya kîrmanckî jî dike. Her wiha ji ber ku mamoste dev

ji mamostetiya kîrmanckî berdidin, ji dibistanan re hincet peyda dibe. Dibistan radigihînin ku ji ber mamosteyên wan ên kîrmanckî tunene nikarin, dersa bijarte ya kîrmanckî bidin."

Eleqeya ji bo kîrmanckî baş e Di berdewamê de Varol, anî zîman ku ji ber terikandina mamos-

teyan, xwendekarên beşa kîrmanckî yê zanîngehê jî bi zorê motive dikin û wiha pêde çû: "Xwendekar ji me re dibêjin ku heke mamosteyên kîrmanckî derbasî mamostetiya din dibin, çima em vî beşê dixwînin. Ji ber vî yekê em jî zehmetî dikîşînin." Varol, got ku li Çewlikê eleqeya ji bo dersên bijarte yê kîrmanckî baş e û ew dixwazin vî eleqeyê zêdetir bikin.

Di dawîya axaftina xwe de Varol, destnîşan kir ku tenê tîkildarî Çewlikê agahî li ber destê wî hene û ev tişt anî zîman: "Dibe ku ev rewş li bajarên din jî hebe. Dibe ku li hin bajarên din jî mamosteyên kîrmanckî derbasî mamostetiya beşeke din bûbin. Heta dibe ku ne tenê mamosteyên kîrmanckî, mamosteyên kurmanckî jî terka mamostetiya xwe kiribin û derbasî mamostetiya branşên cuda bibin."

STRANBÊJÎ TIŞTEK XWEZAYÎ YE Û WEK GULEKÊ ŞÎN DIBE

Dengbêjî derman e

→ **Bêrivan Kayi**

Jiyana sirgûnê ji zarokatiya me pir tişt kêr kirin wekî bêwelatîyê; bê azadî, bê dibistan û gelek tiştên din gelek bandor li ser me kiriye. Kurdên sirgûnê ev 100 sal in ji welatê xwe dûr in. Li gorî min kurdên Sovyetê dane nîşandan ku xwedî welatparêziyek bê hempa ne. Ev serkeftina mezin a mezinên me ye

TARA MAMEDOVA kî ye?

Stranbêja kurd Tara Mamedova, bi şeweya caz û popê stranên xwe dibêje. Mamedova di sala 1983'an de li gundekî biçûk ê Kirgizistanê li sirgûnê hatiye dinyayê. Çîroka malbata wê ya sirgûnkirinê ji Bazîdê ya Agiriyê dest pê dike û heta Kirgizistan û Rûsyayê didome.

Di nav kurdên ku di navbera salên 1937-1945'an de sirgûn bûne de malbatek heye ku sed sal berê ji navçeya Bazîdê ya Agiriyê koçî Ermenistanê, ji wir jî koçî Asyaya Navîn bûne. Piştî hilweşîna Sovyetê, di sala 1993'yan de ev malbat rastî sirgûneke din tê û vê carê jî derbasî Saratovê (Rûsya) dibe. Belê em qala malbata stranbêja kurd Tara Mamedovayê dikin. Li hemberî zor û zahmetiyên sirgûnkirinê çawa ku dayika wê Gorçek Abdulayevna li Kirgizistanê Komeleya Çanda Kurdan a Elegezê ava dike. Tara Mamedova jî bi stranbêjiya xwe çand û zimanê xwe yê kurdevar diparêze.

Ji bo xwendevanên rojnameya Xwebûnê em Tara Mamedovayê ji nêz ve nas bikin.

Tara Mamedova bi çi hestê dest bi stranbêjiyê dike? Dikarî hinek behsa çîroka xwe ya hunermendiyê bikî?

Ez bawer im, ez bi stranbêjiyê ango hunerê re ji dayik bûme. Nayê bira min, min kengî dest pê kiriye. Min dîtîye nedîtîye ez kilaman dibêjim, dans dikim û tim li ser dikê me. Ev tişt an di xwezaya mirov de heye an jî tune ye, wek gelek tiştên din.

Min li dibistanê dika profesîonal nas kir, ez 7 salî bûm û ji wir heya niha li ser dikê me.

Wekî tê zanîn, armanca sirgûnê dîrxistina ji çand, ziman, welêt ango jî xwebûnê ye. Ev yek jî travmayên kesayeti û civakî bi xwe re tine.

Gelo li diasporaya Kafkasyayê malbata te çand û zimanê xwe çawa parastine?

Rast e armanca sirgûnê dîrxistina ji çand, welêt, zimên û xwebûnê ye. Lê belê ev armanc heya niha ji bo kurdên Sovyeta kevin negihîştîye cihê xwe. Kurdên Sovyeta kevin gelek êş, keder û xerîbî dîtî. Ên ku baş nizanin hew dizanin ku di nav xweşî û aramiyê de jiyane lê ne wisa ye. Tu car li cihê ku jiyane wek hemwelatî nehatine qebûl kirin, tim û dayim hatine biçûkkirin û hatine eşandin lê ziman û çand jî nehatine qedexekirin. Ev xal bû sedem ku kurd di nav xwe de bijîn û neyên asimilekirin. Urf û edetên kurdan heya roja îro wek berê ne, xwe parastine û tirsîyane ji hev belav bibin. Ez bawer im ew tirs di cih de ye. Vê tirsê hişt ku çand û ziman were parastin. Lê van salên dawî ez li wir pir kêr me jî hêdî hêdî ji xwe dûrketinekê dibînim, bi taybetî di hêla zimên de.

Kurdên sirgûnê ev 100 sal in ji welatê xwe dûr in. Li gor min kurdên Sovyetê dane nîşandan ku xwedî welatparêziyek bê hempa ne. Ev serkeftina mezin a mezinên me ye.

Tu bi xwe jî heta 9 saliya xwe li Kirgizistanê dijî, gelo bandora sirgûniyê li ser stranbêjiya te heye?

Her kurdekî/e sirgûnê gelek êş kişandine û tiştê ku li sirgûnê dilê me hindik be jî rehet kiriye, dengbêjî ye. Dengbêjî li gor min derman e û her mirovê/a ku xwe pê derman dike bextewar e. Ez dibêjim bextewarî lê bextewariya me jî birîndar e. Jiyana sirgûnê ji zarokatiya me pir tişt kêr kirin wekî bêwelatîyê, bê azadî, bê dibistan û gelek tiştên din. Ger em di vê zanebûnê

de bin an nebin; vê yekê gelek bandor li ser her yekî/ê ji me kiriye û helbet li ser min jî kiriye.

Xala din jî li gorî min stranbêjî tiştêk xwezayî ye. Dema ku ev hest di mirov de hebe jixwe pişt re wek gulekê şîn dibe û diherike. Ez dibêjim qey ez jixwe wek stranbêjekê ji dayik bûme. Ji ber vê hezkirina hunerê min xwe pir bi şens dihesiband. Ji ber vê jî di nav malbatê de ez zaroka herî bextewar bûm. Di wexta Sovyeta kevin de kurdên sirgûnê jixwe gelek rê li ber hunerê vekiribûn û min xwe sparte vê çanda hunerê. Bandora dayika min jî li ser min gelek bû, ji ber ku ew jinek hunermend û dengxweş bû. Min ji heybata dayika xwe pir hez dikir. Min ew dişopand û hê jî dişopînim.

Di qadên mîna wêje, felsefe û hunerê de ango em dikarin bêjin ku di qadên jiyane hemûyan de mîr bi hişmendîya xwe ya serdest tim xwestiye rê li ber jinan bigire. Wek jinekê astengiyên di qada muzîkê de derdikevin pêşiya te çi ne?

Ne tenê jina kurd li tevahiya cihanê îro her jinek ji serdestiya mêran û awayê wan zilm dîtîye û hê jî dibîne. Mixabin li hinek welatan zêdetir û li hin welatan kêmtir be jî li her derê mejiyê serdestiyê heye. Min wek qîza bavekî, xwişka birayan, xwarziya xalan û biraziya apan, wek qîza kurd wek jinek gelek zorahî û zehmetî kişandine. Naxêr astengiyên li pêş min derkevin ez bimrim jî xelas nabin. Lê min şerêkî bê hempa kir û ez ne ew kes bûm ku di bin bandora serdestiya bav û birayan de bijîm. Her wiha ez qîza jineke şervan bûm. Dayika min rêbera min bû ku wek çirayê pêşiya jiyana min ronî dikir.

Lê xala ku zêdetir min diêşîne ev e; êdî jin jî ketine nav vî karî. Fikra hişmendîya wan mîrên serdest gelek jin jî şibandine xwe û êdî jin jî li jinê dixê. Serdestî û zilma ku mêran li jinan kiriye û dike min pir diêşîne lê ya ku jin li hev dikin min dike. Hewce ye em zanibin ku rêya serbilindiyê bi xwe-bawerî, pêşveçîn û hezkirinê pêkan e.

Beriya her tiştî divê ku jin jî birîna jinekê fêr bike hez bike û rê lê veke. Ne tenê jin her mirovek divê ji kûrahiya dilê xwe fêrî hesta hezkirinê bibe.

Li aliyekî tu bi stranbêj Yasmîn Levy re, li aliyê din jî bi stranbêja kurda êzîdî Zara Pashaevna Mgoyan re, hûn projeyan amade dikin. Ligel

vê, te bi Tara Jaffê re jî stran gotibû. Gelo em dikarin van xebatên te wek hêzeke hunermendiyê ya jinan bi nav bikin?

Yasmîn Levy, Zara, Tara Jaff bo min jinên bi hêz in. Ew hêza xwe ji heskirinê, ji melodî û stranên werdigirin, loma ji bo min pir girîng in. Her sê jî hevalên min in êdî û ez pir şa me ku jinên wiha di jiyana min de hene û ez pir tiştan ji wan fêr bûm, fêr dibim.

Beriya sê salan min û Zarayê me hevûdu nas kir. Deh sal berê hevala min Aza Evdalî ya ku li cem min xwedî cihekî cuda ye, hate Parisê. Wê pir dixwest ku Zara bi kurdî kilaman bêje. Li ser vê daxwazê jî li Enstîtûya Kurdî me hevûdu nas kir. Ji min re got Tara tu nikarî ji Zarayê re kilaman binivîsî? Min wê çaxê got na. Ji ber ku min xwe wek nivîskareke kilaman nedidit û min got pir zû ye. Piştî 10 salan dîsa Azayê telefon kir, diviyabû ku ji bo Zarayê min kilam binivîsiya û min nivîsî û pir pê bextewar bûm. Ez, Yasmîn û Zara ji salekê zêdetir xebitî jî bo wan her sê kilaman û heya niha jî dixebitîm.

Cihê Tara Jafê li cem min taybet e. Ji bo TV'ên kurdî cara yekem min bi wê re kilam gotin. Tara Jaff bû keştiya ku ez derbasî wî aliyê çem kirim. Ew muzîkjen, jin û dayikek bê hempa ye.

Ev xebat helbet tîna wateya hêza jinan a ku jin bixwazin dikarin bi hev re gelek tiştên mezin bikin û bi ser bixin. Hêvîdar im, em jin em ê karibin hezkirinê wek gulekê di nav cihanê de biçikînin.

Awayê muzîka te wek blues cazzê û cazza etnikî te binavkirin. Di navbera hestên muzîka Êrivanê û blues cazê de têkiliyek heye gelo? Bi ya te, di blues cazzê de mirov dikare êş, kêfxweşî û hestên kurdan hîs bike?

Ez muzîka xwe wek Blues Cazzê bi nav nakim ev xal tim şaş hatiye fêmkirin. Ez bi klasîkên kurdî û klasîkên rûsî mezin bûm û li Fransayê jî li ser muzîka cazzê min perwerde dît. Muzîka min etnik e lê di dengê xwe de ez motifên cazz û ramansê bi kar tînim, loma dibe tarzek cuda; carna world muzîk carna jî experimental e.

Her civakêk li gorî erdnîgariya ku tê de dijî, bûye xwedî çandêke li gorî wê erdnîgariyê reng jî deng jî cudan e û jixwe bedewî jî vê cudabûnê tê. Em kurd jî xwedî rengên xwe ne. Lê em hemû mirov in û xwedî hest û mejî ne. Loma gava em muzîka afrikiyan dibi-

hîzin, dikarin li ber dans bikin an jî govendê bigirin. Ew hinekî jî girêdayî firehbûna hestên me bi xwe ye. Mirovek ku pir geriyabe, ji muzîkên gelek civakan hez dike û nêzîkî xwe dibîne, yê/a ku negeriyabe xwarinek din nexwaribe dibe ku zehmetir be bo wî/ê, ev normal e.

Muzîka kurdî ji dengbêjiyê tê û kilamên govendê ew tarzek pir cuda û orijînal e, her kurdek xwe di nav de dibîne û heya tayên porê xwe his dike.

Lê nayê wê wateyê ku em nikarin bi tarzên din muzîkê çebikin û nûjen bikin.

Carna hinek mirov, kesên ku bi awayek din muzîkê bi kurdî di-afirînin rexne dikin û dibêjin we muzîka kurdî xera kiriye. Muzîk tiştêk bêsinor e û ji dil û laşê mirov bê hemdê xwe derdikeve, tu kes nikare sinoran jê re deyne... Lê heqê herkesî heye xwe tê de bibîne an nebîne hez bike an hez neke.

Roja me ya îro jixwe xuliqandin pir zor e, gelek hunermend li ser nakaratan dixebitî jî ber ku herî zêde di kilamêkê de nakarat tîna guhdarîkirin. Êdî her tişt bo qezexkirina pereyan tê çêkirin. Gava muzîk çêdibe hemû kes li gorî tikandinên youtubê di-afirîne. Ev mirov dişewitîne û li gorî wê em hemû xetayan dikin.

Lê ez gelek caran rîsk be jî, tiştê ku ji dilê min tê dikim. Ez bi sê çand û sê zimanan mezin bûm û vêya dikîşînim nav hunera xwe. Ev normal e ku carinan kurd di nav de xwe dibînin carinan jî nabînin... Lê ez kurd im û ez ê tim heya mirinê bi zimanê xwe kilaman bêjim.

Roja me ya îro êdî muzîka kurdî li cihanê jî tê nasîn. Tu rewşa heyî ya asta muzîka kurdî û hunermendên wê çawa dinirxîni?

Di cihanê de gelek hunermendên kurd hene ku xwedî hêzeke bê hempa ne lê gelek jî wan wek kurd nayên nasîn mixabin.

Kurd jî tu kesî kêmtir nînin in û di hemû waran de jî gelek serkeftî ne. Lê ya ku nahêle hinek sinor bîna qetandin bêwelatbûn e. Heke kurd xwedî statuyek bûna dibû ku navên hunermendên kurd cihan zêdetir bi-hejandana.

Disa jî huner tiştêk pir taybet e ku mirov bixwaze di her derfêrê de dikare biafirîne. Divê ku em di nav xwe de jî, ji xwe re astengiyên çênekin. Ez pir bawer im ku wê hunermendên kurd bigihên gelek astên baş di nav cihanê de. Bala min gelek dikîşîne di nav kurdan de ên ku rock, jazz, opera, rap, funk û yên din diafirînin zêde bûne û guhdarvan jî zêde bûne. Ev ne tiştêk xirab e, divê ku di nav kurdan de jî awa û rengên her muzîkê hebin. A girîng bi kurdî be.

Rojnameya Xwebûnê nû dest bi weşana xwe ya heftane kir, ji bo xwendevanên Xwebûnê hûn dixwazin çi bêjin?

Ez rojnameya Xwebûnê pîroz dikim. Kêfa min gelek ji navê wê re hat. Bila em wek xwe hebin û wek xwe bijin tim û daîm. Hêvîdar im rojnameyên me jî hunermendên me jî roj bi roj mezin û zêde bibin.

Ji bo hevpeyvînê em spas dikin.

Êşa zimane kurdî²

Kurdên ku bajar xerîb û biyanî didîtin li wan ferz bû ku di dorhêla vê benderê de jiyana hebûna xwe ji nû ve ava bikin. Dest avêtine çî bi tirkî bû, berê xwe dane ku derê bi tirkî û tîkiliyên bi tirkî re rû bi rû man

Yaşar Eroglu

Ji bo ku zimane gundewar baş bê fêmkirin me gelek taybetiyên vî zimanî diyar kirin. Baş tê gihîştin ku dortengiya tîkiliyên zimane gundewar lê ferz dike ku zimane berê xwe bide fêmdarî û ragihandina rihet û hêsan. Sembol, şibandin, jihevzêdekirina peyv û navan berê zimane dide şênberiyê. Ji bo gundiyan dibêjin, 'bi çavên xwe nebînin bawer nakin.' Ev rastîyeke bîniqas e. Ramandin û tîgihîştina razber ji bo gundiyan zehmet e, ji ber ku mêjî hîmî sembol û hêmayan bûye. Eger bi sedan salan heman teşe di jiyane de dewam bike, zimane xwe nû nake, heman sembol û hêma dewam dikin, her tim di heman çerxa teng de dizivire. Derfetên fikir û ramanên nû çênabin. Zimane razber bi pêş nakeve. Fikrandina gundewariyê zêdetir teşeya mîtolojîk e. Di nav civakê de efsane û gotegot pir berfireh in. Ji aliyê fikir û raman ve dikare bê gotin ku civak di serdema vîrîniyê de ye. Ev tam rastîya me kurdan radixe ber çavan. Efsane, destan û çîrokên me weke beherekê ne lê belê çîqas biyanî hatine, kurd pir bi rihetî bi wan xapiyane. Fikireke wan a pêşerojê bibîne û dekûdolabên biyanîyan pûç bike tune bûye. Bi çîrok û çanda zargotinê - dengbêjiyê heta sedsala bîstan hatine. Ev jî ji bo amajekirina asta ramandina zimane gundewar xaleke girîng e.

Peyvên ku me ji wan gotibû koka sembolên zimane in û zimane xwe pê girtiye, pirdengî - du-sêkî-teyî pê afirandiye, pileya ragihandinê dewlemendîr kiriye. Ev rastî tiştêkî din jî dide xuyakirin, zimane kurdî, zimane xweçih e, li ser warê xwe lê ewiriye yekkîteyî pêk anîye. Yanî koka zimane kurdî xwe digihîne serdema yekkîteyîyê û zimane xwe gelek kevnan e.

Gotina zimane gundewar ne qusû û ne jî kêmasiyek e. Ev rastîyek e, diyarde û desnişankirin e. Her çîqas veneguhezî be zimane nivîskî û nebûbe zimane razber jî zimane gundewar di nav dortengiyê de dewlemendîyeke mezin afirandiye. Di dorhêla berhilîna civakê de kîbî bi kîbî her tişt bi nav kiriye, pir detayên zimane pêk hatine. Mirin û zayîna her canberêkî bi navêkî navandiye, mirov û sewal weke hev nedîtine, dereceya wan jî hev veqetandiye. Ji bo mirovan mirin, ji bo dewar û pez mirarbûn, ji bo se, pisîk û keran hişbûn, ji bo hespan banzdan; ji bo mirovan jidayikbûn, ji bo dewar, pez zayîn, ji bo seyan terikîn, ji bo pisikan teliqîn guncav dîtiye. Tenê di navbera mirovan de na, di nav sewalan de jî dereceyek daniye. Dîsa pez pir bi detayan ve bi nav kiriye. Nêr pez; berx, kavir, hogeç, beran; mê, berx, kavir, berindir, mîstewr, mî; kar, gîsk, nêrî, bizin navê dereceya gihîştina wan e. Dewar nêr; golik, kendik, mozik, canega, ga; mê; golik, kendik, nogin, çelek, hesp; cenî, kurîk, mehîn, hesp navê dereceya gihîştina wan e. Bi hezaran navên wiha hene. Em derbasî lêkeran bibin. Ji bo axaftinê tenê di

kurmançî de axaftin, peyvîn, xerberdan, hizirîn, şitexlîn, qezîkirin, gilîkirin (kurdên Qafkasê), şorkirin, qisekirinê bi kar tînin. Ji bo guherandinê, guhertin, guhestin, veguhestin, veguherandin... gelek nav, lêker û peyvên bi vî awayî hene ku di nav dortengiya zimane gundewar de dewlemendîyeke xweser radixin ber çavan.

Koçberî, bajar, pêdiviyên nû

Kurdan bi dinamikên xwe yên navxweyî bajar ava nekirine. Bi awayekî gelemperî kurdan bajar xerîb û biyanî dîtine. Bajar di her serdemê de navendên serdestiya dewletên serwer bûne. Ji bo vî mebestê burokrasî, artêş, hêzên ewlekarî û aboriyê li bajaran bi cih kirine. Heta salên heftê - heştêyan kêmbûna serjimara bajarên Kurdistanê yekser bi vî rastîyê ve girêdayî ye. Kurdan xwe li bajaran negirtiye. Serê pêşîn ji ber şertên aborî; makîne û amûrên teknîkî jiyana gundewar guherî, heta ser û bin bû. Gundirî leqîya û bişkivî. Koçberiyê ber bi bajarên navendên nêzik û metropolên Tirkîyeyê leq berpê kir. Ji aliyê din ve valakirina gundan bi destê zorê bajar dagirtin. Bi mebesta asimilasyonê seferberiya perwerdeyê gund bi bajaran re kirin yek. Bajar ji nişkê ve mezin bûn, gund çilmişîn. Helbet ev jî zêdetir bi encama dinamikên derve pêk hat. Jiyana gundewar ser û bin bû. Çand û jiyana gundan veguherî ji berêya xwe dûrtir jiyaneke nû. Serûbinbûna jiyana gundewar, serûbinbûna jiyana çanda kurdan e.

Şertên veguhestî di bajaran de dinamikên nû, jiyaneke nû, hewce-dariyên nû, tîkiliyên nû bi xwe re saz kirin. Kurdên ku bajar xerîb û biyanî didîtin lê ferz bû ku di dorhêla vê benderê de jiyana hebûna xwe ji nû ve ava bikin. Dest avêtine çî bi tirkî bû, berê xwe dane ku derê bi tirkî û tîkiliyên bi tirkî re rû bi rû man. Çeperên bi kurdî yek bi yek paşde man, vî lîhiya nerm her roj hinekî zêdetir jiyana jî kurdî şûst. Tîkiliyên lê ferz e ku her roj rû bi rû bimînin şaredarî, burokrasî; tapî, nîfûs, poste, dadgeh, ewlekarî, nexweşxane, sazîyên zîreetê, qadên perwerdeyê; pêşdibistan, dibistanên sereta, navîn û lîse, pêdiviyên sivilî; fature,

GSM, eczexane, markêtin mezin, firoşgehên kelmel û amûrên navmal û yên din... Para kurdî dimîne tenê borsayên pez, dewar û mirîşkên ji gundan tîn, di nav malê de de û bav, zarokên temenmezî.

Qulibîna jî gundan, ketina berbayê bajaran bi xwe re xetereyêke pir mezin derxistîye pêş; kompleksa xwepiçûkdîtîne. Duh dewletê jî kurdan re digot kurdên bîboçîk, kiro, hov û hwd. Îro mêjiyê kurdan bi vî haveyn girtiye û xwemalî bûye. Ev rewş asimilasyonê çand û jiyane ya xwemalî-bûyî ye. Ev berî her tiştî dejenerabûna civakê ya psikolojîk e. Di bajaran de, kurd di rewîtiya bi wesayîten siwara de, bi giranî kurdî naaxivin. Ji cil û bergên kurdî dûr in, ji kurdiya xwe fedi dikin. Kurdî piçûk dibînin, ji xwe û hebûna xwe direvin ku pê neyên nasandin. Li pêş wan tirkî û çanda wê heye, berê xwe didin wê. Dema ku kurd hatine piçûkxistin di heman demê de tirkî û tirkî jî hatiye berz û bilindkirin. Vê yekê jî haveynê xwe girtiye. Êdî malbatên kurd nemale jî dayik nahêlin zarokên wan di nav malê de kurdî biaxivin û hîn bibin. Dibêjin, bila zimane zarokên me kême nemîne, kifş nebe ku kurd in, jî pêşketina wan re nebe asteng.

Êşa zimane kurdî

Ev rastîyên me derpêş kirin, ji bo veguherîna kurdan a li bajaran, tenê ne bûyerên qewimandî ne, êdî her yek diyarde û zemîna êşa zimane kurdî ye ku her roj pê dihele û difetise.

Eger ji ber jiyana aborî, eger ji ber zext û zorê û jî nişkê ve êdî jiyaneke kurdan a li bajaran heye. Îro hejmara mirovên li bajaran jî yê li gundan pir zêdetir e. Êdî rastîyeke me ye ku em nikarin jê birêve. Vê yekê pirsgerêk û xetereyên li pêş zimane jî bi xwe re anîne. Tiştên ku di çand û jiyana rojane de derketine pêş di heman demê de bûne êşa zimane kurdî.

Bajar, kurdan di her warî de diguherîne. Xerîbî û biyanîti kurdan di nav xwe de dihelîne, diherîne. Tenê şertên asayî derbas nabin, şidet, mecburiyeta qanûnî, piçûkxistin û şideta spî bi hev re li ser kurdan tîn qewimandin. Li hema

ber vî spartîne kurd li bajêr tazî ne, bê parastin in. Pêçiriya (qabiliyet) wan a bibe bergînda (muqabil) rewşa nû nîn e. Bêparastinî lê ferz dike ku ew li gorî şert û mercên nû biguherin. Eger li bajaran serwerî di destê kurdan de bûya wê dîsa biguheriya. Lê belê wê li ser koka çand û daneheva xwe biguheriya. Lihevkerîna xwînî nediqewimî. Çand û zimane wê li gorî pêdiviyên nû biguheriya. Lê serdestiya biyanî tenê dirûvê jiyane na, ruhê jiyane, kesayet û qereqerterê jiyane jî diguherîne.

Erê ev zemîn e ku rebenê zimane kurdî tê de avjeniyê dike. Ya rast her roj, her deqe, her saniye ber bi quncîkê tarî ve tê ajotin, dor lê teng dike, destêkî qetrehm qirîkê diguvehê.

Zimane bajaran ê bîngêhî zimane nivîskî ye. Zimane bajaran zimane biyanî ye û yê dewleta serdest e. Zimane fermî, yê bazarê, yê dibistanan, yê ragihandinê zimane biyanî ye. Tîkiliyên pê çêdibin dirûvekî nû dide jiyana kurdan û zimane kurdî pasîvîze dike, her roj dorpêç û bê nefes dihele. Tenê qadên axaftinê teng nake her wiha kîmyaya zimane kurdî jî xira dike. Mêjî û psikolojiyê li gorî tirkî her diçe bandora xwe zêde dike. Rewşa tê behskirin nemale di qada perwerdeya rêxistinîrî yanî dibistanan de li pêş e. Perwerde mêjiyekî tirkî diafirîne, zimane çanda kurdî pêşî pasîvîze dike, paşê pê der pê pûç dike. Dema xwendekar li kurdî vedigere li gorî hevokasîya tirkî bi zimane kî hîbrît-melez diaxive. Di dewsa peyvên kurdî de peyvên tirkî bi cih dike. Ji ber ku êdî jî kurdî dîr ketiye, kurdî jê re xerîb tê. Çawa ku çil-pêncî sal berê di gundan de dihatê serê tirkî niha di bajaran de tê serê kurdî. Ji ber ku seranserê demê rewş wiha diqulibe zarok û ciwanên kurd, êdî kurdî jî bîr dikin, dibin xerîbê zimane xwe. Pê re dibêje, 'ez fêmkirîm lê nikarim biaxivim.' Ev rastî xetereyêke mezin e ku li ber pêşeroja zimane me ye: nişên nû jî kurdî dîr dikevin û naaxivin.

Ev zemîna ku me diyar kir piştperde û zemîna madî yê êş û xetereya zimane kurdî ye. Li ser vî zemîne gelek hêma hene ku êşa zimane kûr dikin... (didome)

Zimane û Raman

Samî Tan

Kurmê zimankuj

"Ji demêke ku nayê zanîn ve, zimane xweçihî li seranserê Girava Kûsî (ev parzemîn niha wekî Bakurê Amerîkayê dibê binavkirin) belav bûne. Berî zêdetirî 500 salî, biyanî jî cihê dîr gibaştin vî derê û bi xwe ra zimane xwe anîn. Di nav gelek bûyerên kavilker ên mîna qirkirin, metingerî, emperyalîzma zimane, nexweşiyên nû û bicibkirina bi darê zorê ra ku pergala aborî, civakî û siyasî ya resen xera dikir, rêbazên karîgerî ên mîna li bema dibistanan ku zarokên xweçihî lê dixwendin bicibkirina bi darê zorê ya zimane îngilîzî, zimane resen ên gelên xweçihî her roj jî roja din kêmîr batî bikaranîn, gelek zimanan hebûna xwe ji dest da. Li gorî texmînan berî ku biyanî werin li Kanadayê 450 zimane û zaravayên aborjînal ên jî 11 malbatên zimane hebûn. Bi tenê di nava sed salî da berî kêm 10 zimane aborjînal jî holê rabûn. Nîba (2008) bi tenê li holê 60 zimane xweçihî yê jî 11 malbatên zimane li Kanadayê mane. Nîba tê hevîkirin ku ji van tenê sê heb jî ber nîfûsa zêde ya axêverên xwe hebûna xwe bidomînin û bi pêş bikevin. Lê belê lêkolînê nû nişan didin ku bi tenê hejmara zêde ya axêveran tîra mîsogerkirina hebûna zimane nakin, ji bo mîsogerkirina hebûna zimane hêmana herî girîng veguhestina wî zimane jî nişkekî bo nişkekî din e. Gelo çend zarok bi wî zimane mezin dibin, tiştê herî girîng ev e."

Mîna jî jêgiraneke dirêj a der barê rewşa zimane xweçihî yê li Kanadayê dest bi vî nivîsarê kir. Bi rastî jî gelekî dişibe rewşa me, bi tenê nav diguhera, lê belê helwesta metingeran li her cihî dişibe hev. Me ev jêgiran jî gotarekê wer-girt, di gotarê da qala rê û rêbazên vî jiyandina zimane xweçihî dike, di warê bikaranîna zimane da balê dikêşe ser gelek faktorên ku yek jî wan jî faktora derûnî ye. Zimane dema ku li ber çavên axêverên xwe bêqîmet bû, wekî zimane nezanî û xizaniyê hate pênasekirin û bi vî rengî di dil û mêjiyê hinek axêverên zimane da cihê xwe girt, êdî zindîkirina wî zimane gelekî zehmet e.

Nexwe divê em serê pêşîn zimane xwe li ber dilê gelê xwe şîrîn bikin. Xweşbextane hê jî beşeke mezin a civaka me jî zimane çanda xwe hez dike, dixwaze zarokên xwe bi zimane xwe rake, lê belê beşek jî civakê çî vekirî çî jî veşarî, jî vî zimane, jî vî çandê direve. Ev rewş jî bo me tenê ne wisa ye, ji bo hemû zimane bindest wiha ye, lewra jî di gotara ku me li jorê qal kir da dibêje, "Ji me ra mamoste ne pêwîst in, bişkên derûnînasiyê pêwîst in."

Em jî hemû divê serê xwe li ser rê û rêbazên geşkirina zimane xwe, xweşkirina zimane xwe li ber dilê hemû mirovan bişînin. Em hemû bala xwe bidîne ka em ê çawa wî kurme zimankuj ê ku nahêle de û bav bi zarokên xwe ra bi kurdî bipeyivin, ji nav dil û mêjiyê gelê xwe derxin. Ew xisletê xerab nahêle ku nişên nû hîmî zimane dayika xwe bibin, nevî û dapîrê jî hev ra dike du kesên biyanî ku jî zimane hev fehman nakin. Ew neviya/ê ku dapîra xwe ya 80 salî mecbûrî wê tirkîya şikestî dike, ji xwe şerm nake, ji tirkîya wê ya şikestî şerm dike, hin caran jî henekên xwe bi tirkîya wê dike. Şerê pêşîn divê em li dijî wî kurme zimankuj, hemû beşên civakê bikevin nav liv û tevgerê, xwedanên vî helwesta çewt li her cihî şermezar bikin. Şermezarkirina vî helwesta xerab, şermezarkirina rûreşîya metingeriyê ye.

Çeteyan hewl da bikevin Mexmûrê

Hefteya borî komek ji çeteyên DAÎŞ'ê xwest bi dizî bikeve Wargeha Şehîd Rûstem Cûdî (Mexmûr). Piştî Hêzên Parastina Cewherî (HPC) bi komê hesiyar ev hewldana çeteyan vala derket û çete reviyar. Li gorî agahiyan ji HPC'ê hatin wergirtin, bêyî ku şer rû bide çete neçar mane ji qadê birevin. Tevahiya rojê li ser asîmanê wargehê liv û tevgera helikopter û balafirên şer ji dom kir. Hêjayî bibîrxistinê ye ku 26'ê tebaxa 2016'an çeteyên DAÎŞ'ê bi dizî xwestin bikevin hundirê Wargeha Mexmûrê û di vê êrîşa xwekuj de gerlîya YJA Starê Denîz Binevş û welatîyê sîvilê bi navê Mehmet Arîf jiyana xwe ji dest dabûn. **MEXMÛR**

16 welatan bertek nîşanî Iraqê da

Bertekên li hemberî tundiya li dijî xwepêşandarên Iraqê pêk hat, zêdetir dibin. Balyozxaneyên, Kanada, Xirwatistan, Çek, Finlandiya, Fransa, Almanya, Bûlgaristan, İtalya, Holanda, Norwêc, Polonya, Romanya, Spanya, Swêd, Brîtanîya û Amerika bi daxuyanîyê hevbeş şideta li hemberî xwepêşandarên Iraqê protesto kirin. 16 welatên ku daxuyanî dan diyar kirin ku li hemberî xwepêşandaran tundiyeke mezin tê bikaranîn û ev tişt nayê qebûlîkirin. Her wiha di daxuyanîyê de hat diyar kirin ku 500 kesan jiyana xwe ji dest daye û bi hezaran kes ji birîndar bûne. **HEWLÊR**

Partiyên Başûr çima bêdeng in?

Nîqaşên yekîtîyê li başûrê Kurdistanê jî didomin. Endamên partiyên siyasî yên li navçeya Rizgarî ya Germiyanê tekildarî mijarê axivîn û daxwaz ji aliyên siyasî kirin ku di vê qonaxê de ji bo parastina gelê kurd yekîtîya neteweyî pêk binin. Endamê komîtîya Yekîtîya Niştîmanî ya Kurdistanê (YNK) Şerwan Mihemed diyar kir ku pêkhata yekîtîyê pêwîstîyê e û ji bo rewşa her çar parçeyên Kurdistanê jî girîng e. Endamê komîtîya Hizba Komûnîst a Kurdistanê ya navçeya Rizgarî Qeyis Enwer jî da zanîn ku Hizba Komûnîst her tim li dijî êrîşên dewleta tirk rawestiyaye û bêdeng nebûye lê mixabin partiyên din li hemberî vê bêdeng in. **HEWLÊR**

Divê hêzên biyanî ji Iraqê derkevin

Di 5'ê çileyê de parlamentoya Iraqê biryar da ku hêzên biyanî ji axa Iraqê werin derxistin. Di vê biryarê de başûrê Kurdistanê jî heye. Parlamentera Yekîtîya Niştîmanî ya Kurdistanê (YNK) û Endama Desteya Yasayî ya Parlamentoya Iraqê Elmas Fazil diyar kir ku divê biryara ku hatî dayîn wekî qanûn ji parlamentoyê derbas bibe. Fazil da zanîn ku hikûmeta Tirkîyeyê êrîşên xwe yên li ser sînor berdewam dike û got: "Eger qala derxistina hêzên biyanî bikin, biryar hemû welatan digire nav xwe; Amerika, İnan û Tirkîye jî di nav de ne. Bi taybetî nakokiyên siyasî dibin sedem ku serweriya axa Iraqê binpê bibe. Lewma biryara derxistina hêzên biyanî ji bo Tirkîyeyê jî derbasdar e." **KERKÛK**

Divê navbeynkar bêalî bin

Seroka desteya rêveber a MSD'ê Îlham Ehmed, derengxistina navbeynkariya di navbera rêveberiya xweser û rejîma Sûriyeyê de rexne kir û bang li Rûsyayê kir ku helwesteke bêalî nîşan bide

Navenda Nûçeyan

Ligel geşedanên Rojhilata Navîn ên demên dawiyê, mijara Rojava di sa cihê xwe yê sereke girt. Meclîsa Sûriyeya Demokratîk (MSD) hewl dide ku aloziya li Sûriyeyê bi diyalogan çareser bike, ji ber ku rejîma Sûriyeyê û dewleta navbeynkar Rûsya bi nêzikatiyên xwe çareseriyê bi derengî dixînin. Ligel hewldanên derengxistina diyalog û çareseriyê di sa jî pêkhateyên Rojava, MSD'ê, sazî û dezgehên sîvil xebatên xwe didomînin. Seroka desteya rêveber a MSD'ê Îlham Ehmed bi giştî rewşa Rojava û Sûriyeyê nixand û bal kişand ser politîkayên rejîma Sûriye û Rûsyayê.

Ehmed di destpêka axaftina xwe de li ser Rûsyayê rawestiya û diyar kir ku Rûsya ji bo pêkanîna diyalogên di navbera Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê û Rejîma Sûriyê di nav hewldanan de ye. Ehmed da zanîn ku car caran Rûsya mijara Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê wekî zext li hemberî Tirkîyeyê bi kar tîne ku hin tiştan bidest bixe.

Helwest girîng in

Ehmed di axaftina xwe de behsa belgeyên ku di demên dawiyê de di çapemeniyê de hatin belavkirin jî kir û got: "Ev belge ji gelek xalan pêk tên. Li gorî raporê

dê rêveberiya xweser û rejîma Sûriyeyê li hev bikin. Lê ev belge di esasê xwe de tune ye û ji rastîyê dûr e. Tu xalên ku em bi rejîma Sûriyeyê re li hev bikin tune ne. Gelek caran hikûmeta Rûsyayê mijarên bi vî rengî belav dike."

Ehmed, da zanîn ku ji bo lihevkerîna bi rejîma Sûriyeyê re bê kirin xebat didomin û wiha axivî: "Em ji bo diyalogan kedeke mezin didin lê di diyalogan de qutbûnek heye û car caran jî diyalog disekin. Helwest, armanc, hişmendî û rêbazên danûstandina rejîma Sûriyeyê diyalogan bi derengî dixe. Li vir helwesta Rûsyayê jî girîng e û heta astek hewl dide ku diyalogan bi derengî bixîne."

Îlham Ehmed, destnîşan kir ku tevî rêzecivîn û hevdiînen li herêmên Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê hatin lidarxistin ji heta niha tu encamên ber bi çav demeketin pêş û wiha dom kir: "Heke Rûsya rola navbeynkariyê bilfize divê bêalî û cidî be û piştî aliyekî li ser hesabê aliyê din negire. Lê tê zanîn ku hikûmeta Rûsyayê di tevahiya qadên navneteweyî û hundirîn de piştgiriyeke mezin dide rejîma Sûriyeyê. Hevalbendîya hikûmeta Rûsya ya bi rejîma Sûriyeyê re ji xwe diyar e. Ev jî rê li ber diyalog û çareserîya siyasî digire. Rûsya heta niha pêşniyarên ku tên kirin paşguh dike û piştgiriyeke dide aliyên leşkerî."

Îlham Ehmed bang li Rûsyayê kir û got: "Divê hikûmeta Rûsyayê rêbaz û xeta xwe biguherîne. Bila guh bide mijarên wekî siyasî, çandî, sîvil, civakî û aboriyê. Pêwîst e guhertin li ser tevahiya van mijaran hebin. Divê Rûsya ji bo çareserîya aloziya li Sûriyeyê bi awayekî cidî û bi bandor nêzî aliyên bibe."

Îlham Ehmed di berdewama axaftina xwe de bal kişand ser

daxwazên rejîma Sûriyeyê yên ji rêveberiya xweser a bi rêya navbeynkariya Rûsyayê tê kirin û wiha bi lêv kir: "Daxwaza rejîmê tevahî axa di nav sînorên Sûriyeyê de vegere bin desthilatdariya wê. Gotinên rejîma Sûriyeyê der barê rêveberiyên herêmî de ne zelal in û aloziyan çareser nakin. Bi milyonan penaber hene, sed hezar sîvil bûne qurbanî û bi hezaran kes winda û girtî ne. Em derengxistina çareseriyê red dikin."

Ji bo diyalogê kongre

Seroka desteya rêveber a MSD'ê Ehmed da zanîn ku derfetên gihiştina lihevkerîne hene û ne zehmet in, bi lihevkerîne re dikarin pirs-girêkên hefî çareser bikin. Kongreya ku dê li Kahîreyê jî bê lidarxistin bû mijara nixandina Ehmed û wiha axivî: "Kongre ji bo diyalogan e. Em wekî rêxistîneke amade ne ji bo kongreyê. Em bi hêvî ne ku encamên erênî dê di kongreyê de derkevin."

Her wiha Ehmed tevlinekirina komîtîya MSD'ê ya nav komîtîya qanûnê jî nixand û wiha got: "Em beşdarî komîtîya qanûnê nekirin. Lê der barê aliyên ku beşdar bûne de jî tu agahî nedan me. Di heman demê de jî têkilî û hevdiînen me bi şandeya diyalogan re berdewam in û wê encamên wê di warê neteweyî de erênî bin. Divê tevahiya pêkhateyên Sûriyeyê li ber çav bên girtin û li gorî wê çareseriyek bê dîtin."

Plana aştiyê ya Trump!

Navenda Nûçeyan

'Peymana Sedşalê' ya serokê Amerîkayê Donald Trump bû sedema nîqaşan. Demildest serokê rêveberiya Filistinê Mehmûd Ebas bersiv da plana Amerîkayê û plan red kir. Ligel nîqaşan jî li çend bajarên Filistinê çalakiyên şermazkirinê hatin lidarxistin.

Serokê Amerîkayê Donald Trump ligel serokwezîrê İsrailê Benjamin Netanyahû li Qesra Spî civîneke hevbeş a çapemeniyê li dar xist. Plana xwe ya aştiyê ya Rojhilata Navîn ku weke "Peymana

Sedşalê" bi nav dikir ragihand. Plana aştiyê 80 rûpel e û hem ji bo İsrailê û hem jî ji bo Filistinê hatiye amadekirin.

Trump di çarçoveya plana aştiyê ya Rojhilata Navîn de diyar dike ku dê Orşelîm-Quds wek paytexta yekparçe ya İsrailê bê qebûlîkirin. Li gorî plana Trump dê ji bo Filistinê jî dewleteke serbixwe ku paytexta wê rojhilatê Orşelîm-Qudsê be diyar dike, lê der barê paytextê dê kîjan bajar be tu agahî neda. Li gorî plana aştiyê ya Rojhilata Navîn ji bo pêkanîna merca ku Filistinê bibe dewleteke serbixwe, pêvajoyeke 4 salî lazim e. Li gorî

plansaziya Trump filistinîyên koçber dê biçin dewleta xwe ya di demên pêş de bê avakirin û dê li İsrailê nemînin.

Çend israilî erênî nêzî planê bû lê belê filistinîyê wê planê red kirin. Serokê rêveberiya Filistinê Mehmûd Ebas bertek nîşan da û got Quds-Orşelîm jî bo firotinê nîn e û dewleta Filistinê bêyî paytexta Quds-Orşelîm nabe. Ebas got: "Dê dawîya vê planê ne baş be. Jidestçûna Qudsê malwêranî ye. Ev planeke têkbinî ye. Dê mijarê bibin dadgeha navdewletî." Ligel aşkerîkirina plana Amerîkayê li Xeza, Refah, Nablûz û Ramallahê bi hezaran kes daketin qadan.

Zextên li ser gel hatin rexnekirin

Koma Xebata Analîza Periyodîk a Konseya Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî di çarçoveya lêkolîna karneya Tirkîyê ya mafên mirovan de, li Ofîsa Neteweyên Yekbûyî ya Cenevreyê panelek li dar xist. Di panelê de binpêkirina mafên mirovan a li Tirkîyeyê yek bi yek hat nixandin.

Di panelê de bi taybetî rewşa girtiyan û girtiyan nexweş hat nîqaşkirin û daneyên Komeleya Mafên Mirovan hatin parvekirin. Li gorî daneyan li girtîgehan 458 jê giran bi giştî hezar û 334 girtiyan nexweş hene, di sala 2019'an de 40 girtiyan ji ber nexweşiyên giran jiyana xwe ji dest dane.

Her wiha zextên li ser rojnâmeger, nûnerên mafên mirovan, akademîsyen, siyasatmedarên muxalîf û hevşaredarên ku ji peywîrê hatine dûrxistin jî di panelê de hatin nîqaşkirin.

Mijara din a ku di panelê de hat nîqaşkirin jî bikaranîna çekên kîmyevî bû. Ji İnîsyatîfa Parastina Rojava bişî Abbas Mansoûra yê swîsreyî bal kişand ser vê mijarê û got ku di çîleya 2020'an de tekildarî bikaranîna çekên kîmyevî ya dewleta tirk a li hemberî Rojava raporek weşandine. Mansoûra wiha axivî: "Parçeyên ji birîndaran hatine girtin di laboratûarên nexweşxaneyên Ewropayê de hatine lêkolînkirin. Di encama lêkolînan de derket holê ku çekên kîmyewî hatine bikaranîn û hatine tomakirin. Divê tirkîye ji ber sûcên ku kirine di dadgehên navneteweyî de were darizandin."

Nûnerên dewletan gotin ku Tirkîye gelek pêşniyarên berê li ber çavan negirtine û divê Tirkîye rêzê ji hiqûqa navneteweyî re bigire. **CENEVRE**

Vîrûsa Koronayê li cîhanê belav dibe

Li bajarê Vuhanê Çînê vîrûseke nû derket holê. Di kesên vîrûs li wan peyda bûye de enfeksiyona rêya hilmijînê tê dîtin. Ev vîrûs di nav çend hefteyan de bi lez û bez belav bû û ji bilî Çînê, di heman demê heta niha li zêdetirî 16 welatên din hatiye tespîtîkirin. Mîrînen bi sedema vê vîrûsê, her ku diçe jî zêdetir dibin. Vîrûsa Koronayê cara ewil di meha kanûna 2019'an de derket holê.

Bajarê Vuhanê ku cara ewil vîrûs lê hatiye tespîtîkirin, niha di karantînayê de ye. Di çarçoveya

pêşgiriyan tenduristiyê de, nayê hiştin ku 50 milyon kesên li van herêman rêwingiyê bikin. Nayê zanîn bê ka şewba vîrûsa koronayê şewbeke demkî ye yan dê domdar be. Ji bo pêşilêgirtina belavbûna vîrûsê, li Çînê di serî de kesên bi vê şewbê ketin dixin karantînayê. Li van bajarên her wiha kafe, sînema, konser û eywanên pêşangehan jî heta demekê hatine girtin. Li bajarê Vuhanê rûpoş li her kesî hate ferzkirin, rêwîti hate sînor-darkirin, kamerayên germa laş

tespîtî dikin li balafirgehan hatin bicihkirin û bazara masiyan jî hate girtin. Li hêla din li gelek welatên cîhanê jî pêşgiriyan cur bi cur hatin wergirtin. Rêxistina Tenduristiyê ya Cîhanê (WHO) jî ber vîrûsa li Çînê derketî û li gelek welatên din jî belav bûye hişyariya "ji bo tenduristîya raya giştî ya navneteweyî rewşa lezgin" da. Hêjayî bibîrxistinê ye ku herî dawî hejmara kesên ji ber vîrûsa koronayê li Çînê jiyana xwe ji dest dane derket 210'an. **AMED**

Aboriya pergala navneteweyî pirani girêdayî bazara serbest e û bazara serbest jî girêdayî serdestiya hiqûq û pêşveçûna demokrasîyê ye. Li gorî pivanên bazara serbest, hiqûq û demokrasî çîqas sazibûyîna xwe bi pêş bixin, ewqas derfet ji bo belavkirina dahatê ya biedelat derdikeve holê.

Ji bo pêşveçûna civakên rojavayê cihanê, filozofê Almaniyayê Max Weber li ser vî yekê têkiliyên hiqûq, aborî û civakî gelek lêkolîn û xebatên balkêş kirine. Di xebatên xwe de Max Weber tîne ziman ku pêşveçûna civaka girêdayî berhevkerina sermiyan e û ji bo fehmkirina berhevkerina sermiyan jî exlaqê protestan (serhildêr) pêwîst e. Di xebatên xwe de Max Weber, civakên ku demokrasî û hiqûqê bi kar tînin û yê ku li ser ol û oldariyê pir zêde disekin, dide ber hev. Civakên ku sazibûna xwe bi exlaqê serhildêr jî bo demokrasî û serdestiya hiqûqê pêk tînin pêşveçûna wan, ji civakên oldar gelek zêdetir dibîne. Li gorî encamên xebatên Weber, civakên wek Almaniyayê, welatên Îskandinav ku hiqûqa sekularîzmê ya bi exlaqê serhildêr di warê aborî û zanîstê de pêk tînin li gorî civakên wek îtalî, yewnanî ku katolik in, zêdetir pêşve diçin. Ji ber vî Weber dibêje, "Ji bo fehmkirina pêşveçûna civakê fehmkirina berhevkerina sermiyan pêwîst e, ji bo fehmkirina berhevkerina sermiyan jî fehmkirina ruhê kapitalîzmê û şexsiyeta kapitalîst pêwîst e. Ji bo vî fehmkirinê jî, exlaqê serhildêr pêwîst e."

Di sed sala 19 û 20'an de çîqas aboriya cihanê di nav civakên demokrasîk de bi pêş ketibe jî, dîsa jî her dem pêwîstî bi reformên ji bo pêşveçûnê çêdibe. Ji Peymana Magna Cartayê ya di sala 1215'an de ku li Îngîlistanê hatiye îmzekirin heta niha, ji ber ku hiqûq misogeriya mafên welatîyan li hember desthilatê diparêz, di pergala bazara azad de cihê

Aborî û Civak
Ramazan Tunç
ramazan.tunc@live.com

Serdestiya hiqûqê û aborî

gelek girîng digire. Qeyranên aborî, bi pirani piştî qeyranên demokrasî û hiqûqê, xwe zêdetir nîşan didin. Wek mînak, di sed sala 20'an de her tim di dawîya qeyrana demokrasî û hiqûqê de qeyraneke aborî hatiye û şerên cihanî, navneteweyî dest pê kirine. Piştî têkçûna Yekitiya Sovyetan

rojawayê cihanê derfeta ku bazara serbest dorfereh bike bi dest xist û pêvajoya globalîzmê gelek welatan ji bo entegrasyona (nîşgirtina) demokrasîyê reformên hiqûqê pêk anin. Di vî pêvajoyê de Tirkiyeyê jî ku xwe wek welatekî nêzî Yekitiya Ewropayê (YE) dît û dest bi reformên hiqûqê,

pergal û demokrasîyê kir û xwest ku hiqûq, mafê kesan û saziyan di warê aboriyê de misoger bike û bi ewle bike. Di vî pêvajoya globalîzmê de, Tirkiyeyê aboriya xwe bi xêra piçek demokrasî û serdestiya hiqûqê hinek pêş xist. Lê mixabin piştî 2015'an Tirkiyeyê hêdî hêdî dev ji nixê YE'yê berda û niha di qeyraneke demokrasî, hiqûq, aborî û civakî de ye.

Ji ber ku paradîgmaya "Neteweya Demokratîk" wek ku Max Weber aniye ziman exlaqê serhildêr û ruhê kapitalîzmê baş analîz dîke û bi kûrahî dinirxîne, ji bo demokrasî, hiqûq û aboriyê wek derman e. Ev derman jî, di nav neteweyeke demokratîk de tenê dikare ruhekî ji xwe re çêbike. Di neteweya demokratîk de serdestiya hiqûqê jî misogeriya, ewlehkariya aboriyê ku parvekirina dahatê bi edaletê û parvekirina aramiyê ye. Çarenûsa pîrsigirêkên makro yê Tirkiyeyê ku qeyranan derdixe holê û bi wan qeyranan xwe diafirîne, di serdestiya hiqûqê û demokrasîyê de ye. Serdestiya hiqûqê û demokrasîyê jî exlaqê neteweya demokratîk ku di heman demê de exlaqê serhildêr e, pêkan dibe. Polîtîkayên ku demokrasî û serdestiya hiqûqê binpê dîke aboriyê jî tengav dîkin. Polîtîkayên ku dibin sedema tengavî û qeyranan, karê kesên "aqlîsivik, bargiran" in.

Gotinek ji Gotinên Pêşiyên Me

Aqlê sivik barê giran: Ji bo kesên ku di biryarên xwe de bê bingeş û agahî, bi lez û bez tevdişê û barê xwe giran dîkin, derdora xwe tevlihev dîkin, derdora xwe geremolî, gemarî dîkin tê bikaranîn.

Xweşkanî

Felemez Ulug

Artêşa veşarî

Di van çend salên dawî de, dewleta Rûsyayê bi şêwazeke nûh mudaxeleji herêmên şer dîke. Li Rûsyayê şirketên ango grûbên leşkerî yê hatine avakirin, çîqas û di çî astê de bi dewleta Rûsyayê re di nav têkiliyê de ne?

Ji van şirketan a bi navê Grûba Wagnerê di qada navneteweyî de mîna şirketek dewleta Rûsyayê tê ditin. Lê şirketê leşkerî ew şirket in ku, bi tu awayî bi dewletan ve ne girêdayî ne û ew jî hêla dewletan ve nayên finansê kirin. Ew bi karê dikin re xwe finansê dikin. Yanî mîna hemû şirketên heyî ew jî kar dîke û baca xwe dide dewletê. Lê şirketa Grûba Wagnerê ya rûsî di rastiyê de ne fermî ye, ji ber ku li gor zagonên Rûsyayê avakirina şirketê wîha qedexe ye. Lewma rêveberiya Moskowê jî têkiliyên xwe yê bi vî grûbê re red dîkin.

Navê Grûba Wagnerê jî fermî nîne. Avakarê vî Grûbê Dmitry Ütkin, bi navê kompozitorê alman Wagner tê naskirin. Ütkin beriya niha jî li Sûriyeyê di nav "Kolordiya Slavyan" de cih digirt. Piştî jî wir derket û sùn ve Grûba Wagner ava kir.

Hin pispor dibêjin ku agahiyên di çapemeniya welatên rojavayî de yê der barê Grûba Wagnerê de tîne belavkirin şaş in û ev agahî jî derveyî propagandaya Rûsyayê wêdetir tişteki din îfade nakin. Lê armanca vî berguhertinê jî ew e ku tê gotin dixwazin grûba leşkerî ya di nav wezareta parastinê de kar dikin ku bi navê Kolor-duya Slavyan dihat naskirin, piştê veguherandine Grûba Wagner û bi vî awayî wê vedîşêrin. Em jî bir nekin ku damezirînerê Grûba Wagnerê Dmitry Ütkin, heya sala 2013'an jî di nav îstixbarata leşkerî a rûsî GRU'yê de kar dikin.

Grûba Wagnerê heya sala 2017'an yekser jî hêla GRU'yê ve dihat birêvebirin. Hemû pêdiviyên vî şirketê jî hêla dewleta Rûsyayê ve dihatin pêşwazîkirin. Herî dawî bi serkeftinê li Sûriyeyê bidest xist, ev şirket serbixweir bû. Lê jî bo zêdetir dernekeve pêş û balê nekîşîne li herêma hin xebatên wê hatin sekinandin.

Her çîqas li ber çavan xweyîyê Grûba Wagnerê wek Dmitry Ütkin bê ditin jî di rastiyê de ev şirket ya karmendê rûs Yevgeny Prigozhin e. Prigozhin kesekî zêde tîkildarî karê polîtîkayê nabe. Lewma ev kes zêde li ber çavan jî nîne. Lê ev kes bi nêzîkatiya xwe ya bi Pûtîn re tê naskirin. Bi hemû karên Pûtîn re eleqedar dibe û jê re xwarinpêçê Pûtîn tê gotin.

Di van demên dawî de dewleta Rûsyayê pêşveçûn û bûyerên li qada Afrîkayê diqewimin jî nêz ve dişopîne. Lê di rastiyê de jî bûyerên diqewimin zêdetir, bi dewlemendiya herêma re eleqedar in. Lewma Kremlin jî bo bandora xwe li vî herêma ava bike, bi rêya şirketê mîna Grûba Wagnerê ve derbasî herêma dibe. Mîna Sûriyeyê ew ev şirket di serî de berî xwe bide dewlemendiya herêma. Di halê heyî de li gor agahiyên heyî, jî bo Grûba Wagnerê li hin komarên welatên Afrîkayê madenê elmas û dewlemendiya xwezayî biparêze li hev kirin çêbûne. Rûsya bi rêya şirketê leşkerî dixwaze bandor li ser welatên aloz bike. Bi taybetî jî li ser welatên xwe nêzî tifaqa NATO û YE'yê dibinî disekine. Wisa diyar e ku Pûtîn jî bo berjewendiyên xwe de van şirketên leşkerî bi kar bîne. Heta niha Grûba Wagnerê û şirketê din ên leşkerî erka xwe pêk anî. Ev jî tê wateya ku ew jî bo erkên nû amade ne. Di encamê de bûyerên di diroka de hatine pêk hatine bi her awayî aşkera dîke ku bawerî bi şirketê leşkerî nayê. Lê jî bo çend siyasatmedar bigîhên armanca xwe herdem wek şêwazeke baş hatiyê ditin. Di vir de yê wînda dîkin dîsa welat û gel in.

Hiwa Khoshnaw

Jeo-Polîtîkaya nû û bandora wê -2-

Êrişê li ser Rojava, ku jî 10'ê îlona sala 2019'an heta îro berdewam e, di siyaseta navneteweyî de guhertinê nû derxistin holê. Bûyerên sala borî diyar dîkin ku Amerîka li Rojhilata Navîn kontrola xwe wînda kiriye. Siyaseta Trump ev e ku ewlehiya Îsraîlê garantî bike û pêşî li berfirehbûna Îranê ya li herêma bigire. Ji ber vî yekê heke lazîm be, ew dikare gav paşde bavêje û bi rêya Tirkiyeyê ew dixwaze vî tifaq û valahiyê tîji bike. Biryara Trump a îlona 2019'an ku leşkerên wan vegehiyan Iraqê û dûvre jî tenê çavkaniya neftê dagir kirin, tenê jî bo wê ye ku nehêla Rojava bigîhîje rêkeftinê bi Sûriyeyê re.

Bi êrişê Tirkiyeyê re, pîrsigirêka kurd zêdetir bû cihanî, di heman demê de piştewaniya raya giştî ya cihanî bi dest xwe xistiye. Xala dawî di siyaseta navneteweyî de tişteki nû û girîng e. Me dît ku piştî Trump lempêya kesk pêşîya Tirkiyeyê hel kir ku êrişê Rojava bike, bi gelemperî karvedana dewletên netewe ewqas ne xurt bûn. Lê paradigma û modela siyasî ya Rojava bandor li gelên rojavayî kiribû û cara yekem e ku gel li dijî

zextên dewletên neteweyî, biryar û planên wan hilweşînin.

Ez bi guman im ku Dewletên Yekbûyî yê Amerîkayê (DYA) dê ji bo kurdên Rojava projeyek wê hebe. Tiştên ku derdikevin holê ew li ser pêkanîna hevşengî/denge di navbera kurd û Tirkiyeyê de kar dîkin. Bi vî rengî dixwazin kartên kurd û tirkan li hember hev bi kar bînin.

Piştî hilweşîna rejîma Seddam a sala 2003'an, Tirkiyeyê bi berdewamî gefan li kurdên Iraqê dixwarin. Di sala 2008'an de, Amerîka neçar bû ku rêyek bibîne ku Tirkiye jî hêrs nebe û parastina desthilata piçûk û qels a kurdan jî bike. Di dawîya sala 2000'an de, Barzaniyê biçûk jî Tirkiyeyê re got: "Tank û topan neşînin, lê kamyonan bişînin." Wek tê zanîn, piştî Rusyayê, başûrê Kurdistanê saheyeke herî mezin a bazirganiya Tirkiyeyê ye û para Tirkiyeyê jî bazara neftê gelekî zêde ye. Niha gelek şewirmendên siyasî yê Koşka Spî dibêjin, em dikarin heman siyaseta li ser Rojava bidin meşandin, ew jî bazirganî yan jî bi başûrkirina Rojava ye!!

Lê, Jim Hanson serokê koma lêkolînên ewlehiyê ye û di Hêzên

Taybet ên Artêşa Dewletên Yekbûyî de xebitiye. Ew di lêkolîna xwe ya herî dawî de dibêje ku "Dibe xwe-serî û parastina ji bo kurdan dê bibe stratejiyêke nû ji bo Amerîkayê li Rojhilata Navîn".

Pêşeroja Kurdistanê (Başûr)

Min di beşa yekemîn de behs kir ku herêma otonom a kurd a bakurê iraqê (Başûr) projeyek welatên rojavayî bû (bi taybetî hewla serokwezîrê Fransa F. Mitterrand) jî bo hin armancên wan li dijî dewletên netewe yê Rojhilata Navîn. Amerîkî nahêlin ku ew herêm mezin bibe (li encamê referandûmê yê 2017'an binihêrin) û her wîha rê nadin ku ew tîkê biçê an jî êrişên giran li ser bînin kirin. Di vî navberê de, ji bo piştirastkirina Tirkiyeyê ku devera kurdî bandorê li ewlehiya Tirkiyeyê û kurdên Tirkiyeyê neke, li gorî wan pêwîst bû ku Enqere herî zêde sût ji bazirganiya petrolê bibîne. Ji aliyekî din ve divê ev herêm ji Tirkiyeyê re vekirî be ku karibe êrişê gerilayên HPG û PKK'yê bike. Xuyaye ku elîta siyasî ya Başûr jî jî vî rewşê razî ye. Çawa li Sûriyeyê hêzên hegemon bi taybetî Amerîka, dibe asteng li hember rêkeftina di

navbera Rojava û hikûmeta Sûriyê de, li Iraqê jî ev yek didomînin, lê elîta başûr jî bi hêsanî dikeve nav leyîstokên wan û ew jî Iraqê demokrat naxwezî û hêşmendîya wan a "neteweperestî" tîrî vî yekê nake. Jixwe jî sala 2003'an û pêve zemîneke demokrasîya rasteqîn li Bexdayê derket holê. Wê demê kurd dikaribûn bibin motora demokrasîya Rojhilata Navîn. Gen-delî, armancên wan ên aborî ya talankar û tîkiliya wan a bazirganî bi AKP'yê re, ew ber bi qumara referandûmê ve birin.

Rojhilatê Kurdistanê û Îran

Her çend Amerîka/Îsraîl bandor li Iranê dîkin û jî ber vî yekê jî pêdivî bi Rûsan heye ku li hev bikin, lê jî bo kurdên Îranê hîn jî projeyek wan nîn e. Di salên dawî de, aliyên siyasî yê rojhilatê Kurdistanê, pê hesiyane ku ji bo kurdên vî herêma tu planên rojavayî tune ne. Kurd danûstandina xwe jî hikûmeta Tahrânê re tînin ziman. Li gorî ragihandinê, di navbeyna her du aliyên de, çend civînan amade dan. Divê kurdên Rojhilat jî ezmûnan ders wergirin, xwe bihêz bikin û hêviya xwe tenê li ser xistina rijîma Tahrânê girênedin. (diHOME...)

Doman, domaniyî û ameyena jû netew

Meral Ozel

Çekûyê lej û şiddetê kî giredayî jûbînî. Çarçewê politîkayanê îktîdaran de zorvajiye bi zonayis û sistematîk yena ramitene. Domanî rastê şiddet yene, rastê tacîz, tecawiz yene...

Çekûya şiddet ya kî zor kerdene her cayê ciwiyayîşî de vejîna virniya ma. Semûsteyê şiddete ciya ciya yeno ra ziwan ardene. Hetê sosyolojik ra bicerime heta psikolojik, ya kî tarîx de ca guretena na çekûya piya zaf sernûsteyî estî. Estê jû semûste şiddete; bi raya fizîkî ya kî hetê hîssî ra royê insonî rê zerar dayena zorvajiye- herîş kerdene. Jû vatise bîna ke; jû kes ya kî civate rê raya fizîkî ya kî pêro piya kultur ra bicerime heta ehleq, pêro rûmetanê mordemî rê herîş kerdene. Jû qeseyî de bîna ke; jû kes ya kî pêro civatî rê sifte bi raya psîkolojîka zerar dayena.

Çekûyê lej û şiddetê kî giredayî jûbînî. Hama naca de bir rayana ciya ciya na zorvajiye-zor kerdene vejîna virniya ma. Hama ma tewr jêde di hetê şiddetî vejine werte. Lewê çekûyanê lej û politîka de na çekûya zor-zorvajiye-şiddet yena kar ardene. Çarçewê politîkayanê îktîdaran de zorvajiye bi zonayis û sistematîk yena ramitene. Navenda nayî de kî bi tersa hukumdariya xo pay ra guretene esta. Zerrê çeyî de kî no niyar ro. Qûweta kam kî resa kam iyê ser zorvajiye keno. Raya qesê xo ca ardene ke, bi vengê berz ya kî raya fizîkî, psîkolojîka zor kerdene ra vereno. Vêreno çeyî de hetê jû kesî ra kî no plan yeno ramitene, hetê îktîdaran ra kî jêdena hîra, bi jû plan û sistematîka pêro civate ser na yena ramitene. Coka ma va ke, zaf hetî şiddetî estê.

ciya ciya, zerre civate de kesî ke dûstê îktîdarî de vengê xo kenê berz rastê zorvajiya de tewr pile yene. Înan ser her hetî ra na şiddet xo misnena. Hetê fizîkî, aborî, hîssan, bi qese û cînsî mordem sero xo misnena, ciwiyayîşê mordem ser o tesir kena. Zerrê çeyî de, hurendiya kar de, mektev de ya kî teber de, jû reyî ya kî xeylê reyan rastê şiddetî yemê. Hama şiddete ser domanan jêdena giran a û darvede pîl a.

Domanan ser şiddetede pîl esto
Çitûr kî mordem xo en jêde zerrê çeyê xo de zerrê tîvariye de hîs keno. Domanî ke en jêde lewê malbata xo, zerrê çeyî de xo bi tivariya hîs kenê. Hama serva domanan endî nê malbatî, nê çeyî, nê kî sazîya ke alaquadarî bingê tîvariye ane ca ardene. Teyna hetê fizîkî ra nê hetê kamiya cînsî ra kî domanan ser şiddetede pîl esto.

Civate yena xerapnayene
Eke jû doman hetê fizîkî û royî ra bi weşiya de rinda ame pîl kerdene, no kî tesîrê xo ser civate keno. Hama jû doman kî bi ters, bi şiddet, bi pîrodayena, bi qeseyanê xiravînan pîl bî, gunê bi xo ya lejî de pîl biderê. Mordemê niyanan pîsporî vanê; tim royê xo de lete bi lete beno, kamayîsê insonî de tesîrê na şiddet vejîno teber. Ya kî domane ke rastê tacîz û tecawiz ameyî, zaf rozanê giranan ra vênênê. Reyna wes biyayena nê domanan waxtêde derg cena. Pêro rayanê ciya ciya yê şiddetî ma va ke ge-gane benê jû politîka. Eke hukumdarî wastî jû qom, jû îtîqat, jû kultur, jû ziwan biqednê avê herîşî domanan û cenîyan kerdene nayî anê ca ardene. Niya jû civate yena xerapnayene. Niya jû qom raştiya xo ra dur, kamayîsê xo ra dur beno. Nê herîşanî verra domanana piya sifte îstîsmarê domanan hetê zanistî ra 1962 de ameyo kar ardene.

tacîz, tecawiz yene. Jû hetî hem domanî hem kî benê veyvîke, jû hetî de hem domanî hem kî benê wayirê domanan. Jû gücîkê bîn de vesa-tesa manenê, teber de, hêgayan, palkayan de gurenê. Hona domanî hama jê kole gurenê û emegê înan ser kolekerdixî benê dewlemend.

Jû kes bi qoma xo, bi civata xo ya beno wayirê kamayîs. Jû civate ke bi domananê xo ya dewamê est-biyayena xo ana. Ganî domanî gorê kulturê civata xo bêrê pîl kerdene. Ciwiyayîşê insonî de cayê domanan zaf muhîm o. Gorê her kultur domanî ciwiyayîşê xo ciya ciya ramenê. Hem hetê aborî û hem kî hetê malbat û dormeyî ra. Domanîne çekûyede psikolojik, sosyolojik û tarîxî ya.

Seserra 21. de domanî...

Seserra 21. de domanan ser ra kî yew bazar vejîyo werte. Tayê iddia kenê ke serva heqanê domanan gurenê tayî ke vanê; ma serva ke domanî rind bêrê pîl kerdene gurenîme. Yew qeseyî de bîna ke pawitoxî, sosyolojî, tabîbî, malimî seweta aver şîyayîs û insonanê

rind pîl kerdene ser gurenê. Onca tayî welatê ke dîna de hukumdariye gureta destê xo, tim serva domanan projeyan virazenê, qeraran cenê. Hama nê qerarî ke seba heqanê domanan cerîne her ca de nêne kar ardene. Civatî û kulturî, heqanê domanan de sernûsteyî vênênê.

Haqê domanan...

Haqê domanan en jêde kî hetê ehleqî ra yene naskerdene. Nê haqî jê weşiye, perwerde, ca biyayene, verra pêro herîşan sevîknayîsa yene name kerdene. Qayîte domanan biyayene, înan pîl kerdene û zerre civate de wayirê kamayîs kerdene mesela pêro homet a. Xeylê kulturî de heta 18 serrî her kes doman yeno diyayene. Gorê serranê insonan înan rê rol yeno dayene.

Benî hedefê pêro qileriya pîlan

Seserra 20. piya haqê domanan, hetê aborî û sosyali ra ciwiyayîşê înan û en jede kî tacîz û tecawizî verra domanan sero game ame estene. Hama lewe pêro nê gurenayîs û qeraran guretena welatanê ciya ciya de domanî her ke şî jêdena bî hedefê pêro qileriya pîlan. Bi serran o ke seba çarekerdena herîşanê verra domanan xebatî yene ramitene.

Ma kî dîna de niyada doman û lej ganî qeyta mere tê lewe. Hama roza ewroyîne de na seserra 21. de domanî na hardê ser en jêde rûare lejan ra dez oncenê, vêsan manenê, rastê şidete yene, benê mûhacîr kunê raya goc, bedena înan rê dest yeno estene.

Pawitîş û seveknayîşî domanan
Yewbiyayena Miletan kî seba he-

qanê domanan tayî qerarî gurefî. Nê qeraran ra en taybet ke pawitîş û seveknayîşî domanan muhîm o. Raştiye de nê nêne xebitaniyîş. Nî hondayî ke qerarî. Kewt amo diyayene ke domane verra koleddaran ame seveknayîs, dûste feqîriye de înan rê wayir amo vejîyayene. Eke niya mebo, çînay rê honde domanî na dîna sero vesaniye ra mirenê, lejan de mirenê, deryayan de xenekinê, riye mektevan nêvînenê, bese nêkenê rind xo mird bikerî. Nî vatîsî pîlanî û waxte ke wastî anê kar ardene. Zovîna nî qerarî ke gurete cayî de nêne virniya insonî. Na vesanî, lej, zorvajiye ke pêro destê nî hukumdaran ra vejîna. Ca yo ke pêro nînan rê rayî dano, raştiye beno ke domanan rê jêdena hîsdarî nejdî bibê. No kî jû hetî bînî yê plananê hukumdaran o.

Wayirê domanan bivejîme

Domanî, ameyena jû qomî, ameyena jû netew, ameyena jû ziwan û ameyena jû zagonî. Domanî çitûr benê pîl, kamayîsa xo kî nayî ser vejîna werte. Jû doman kî maya xo ra bî, dîna ra bêxeber o. Hama helme sifteya piya domanî rastê xîravîna pîlan yene. Roz bi roz benê pîl, raştiya dîna nas kenê. Zerrê civata ke tey resenê gorê aye, ro xo de vînenê. Civat, rengê xo domanan ser misnena, domanan ser o tesir kena. Civata ke ciwiyayîşê xo gorê esasanê xo yê kulturî, ehleqî, ziwan, demokratîk û têdûst ramena, domanan rê kî raya na ciwiyayîşê rakena. Wayirê domananê xo, domananê ameyena xo, estbiyayena ziwan û kulturê xo bivejîme.

Her hetî ra şiddet xo misnena
Cenî, domanî, îtîqatê

Kolekerdixî benê dewlemend
Domanî rastê şiddet yene, rastê

Wa Gulîstane nêra vîrîkerdene

Merkezê Xeberan

Wendekara Perwerdeyê Domanan ya Unîversîteya Munzurî Gulîstan Dokuya (21) ke Dêrsim de 5 çeyî ra nata vînbîyaye ya ra hema zî xeberêk çin a. Ganî Dokuye nêra vîrîkerdene û bêra vîrfînayene. Xebatanê vînayîşî de hema zî tu netîceyêk nêameyo girewtene û hewl diyeno ke Dokuye bêra vîrîkerdene. Êdî medya daxî Dokuye vîrîkerda û derheqê aqûbetê Dokuye de xeberî zî nêni viraştene.

Babîyê manewî yê şikdar Zainal

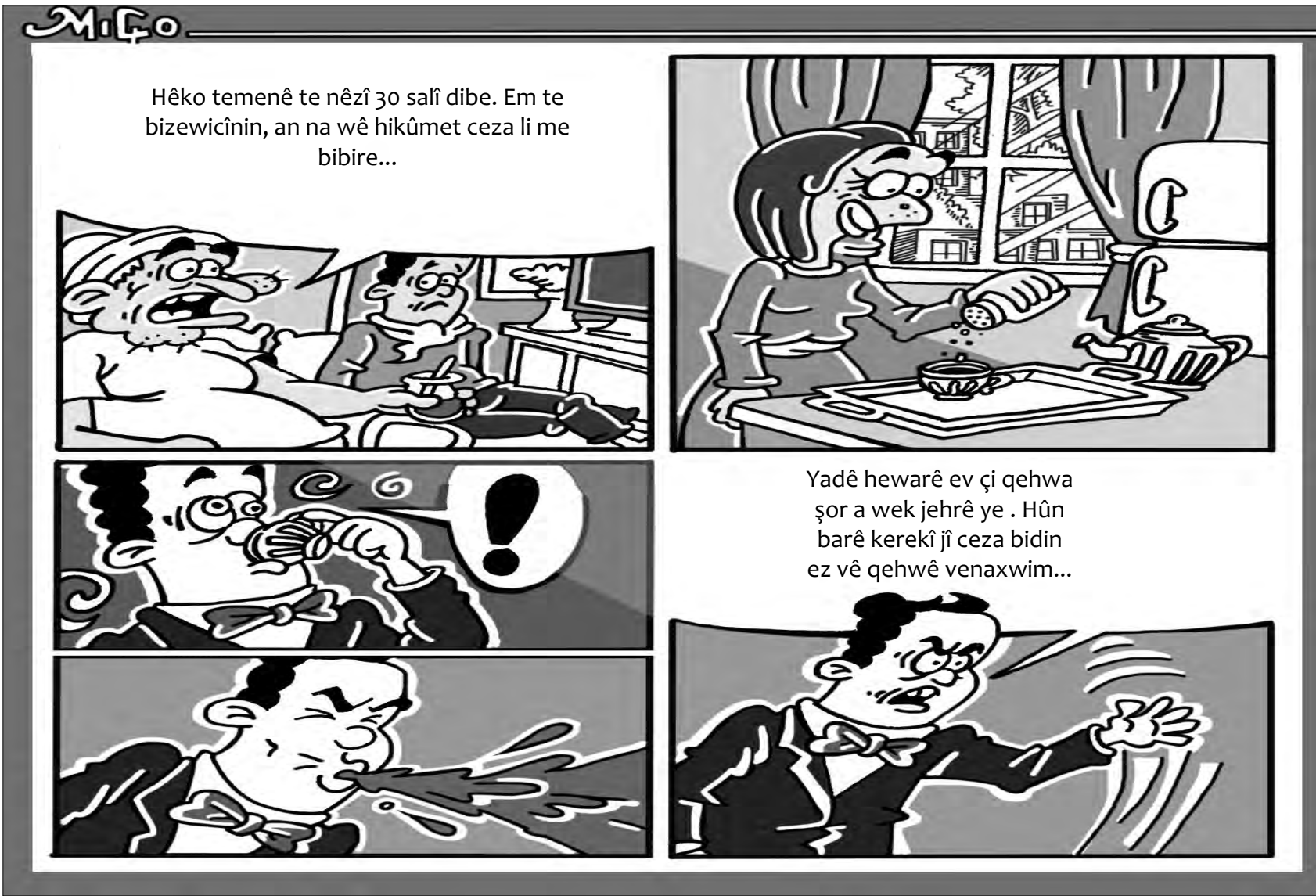
Abakarovî Şubeyê Asayîşî yo ke cipersayîş yeno kerdene de xebityeno. Cipersayîş de têna îxtîmalê xokiştîşî yeno destgîrewtene. Nê çiyî merdiman de şîkê 'Gelo vindîbîyayîşê Dokuye de gîşt babîyê manewî esto ya nê' vîrazeno. Qey hende wexto ke Dokuye nêameya vînayene? Dêrsim de gamê merdiman daxî yeno taqîpkedene, labelê çî tesadufo ke her çiqas ke her çar goşeyê Dêrsimî bi mobeseyan piştene bo zî cinîyêk nîna vînayene.

Wîna asîyeno ke heta ke reaksiyonêko zêde nêro nişandeyene do no hedîse nêro roşnkerdene. Ma na rewşê

hedîse û qetlîyamanê verênan ra baş zanî.

Sewbîna her hetî de bêvengîyêke virazîyaya û hewl diyeno ke Dokuye bêra vîrîkerdene. Hedîseyanê wînasîyan de madur yena vîrîkerdene û her çî goreyê şîkin û kedoxan ravêreno. Vengdayîşê ma seba şar û medya oyo ke ganî bêveng nêmanî û hedîse bidî vîrfînayene. Çiqas bêvengî biba do hende îstîsmar, tacîz, tecawiz û qetlîkerdişê vera cinî û domanan bizêdîyî. Cografîyayêka qedîm û xoverdayoxî de kerdîşê wînasî politikî î. Ganî vengê cinî û domanan bêro eşnawitene.

Mêrê bi sed mêrî

Dibêjin bazirganekî maldar hebû ji bo parastina karwanê xwe 7 parêzvanên wî hebûn. Carekê hevalekî bazirgan jê re got; "Ez mirovekî nas dikim ku mêrekî bi sed mêrî ye. Tu bi ya min bikî li şûna tu pereyan didî ewqas parêzvanan hema wî tenê bigire kar." Bazirgan jî tima bû û got li şûna ez pereyan didim 7 kesan ez bidim yekî bi tenê, ji min re jî baştir e.

Ez serê we neêşînim bazirgan bang li wî mêrê bi sed mêrî kir û hemû parêzvanên din ên karwanê xwe ji kar derxistin.

Piştî ku çûn barê karwanê xwe bar kirin û ketin rê, di newalekê de rêbir ketin pêşiya karwan û dest bi talankirina wî kirin.

Bazirgan li vî alî, wî alî çavên xwe li mêrê bi sed mêrî gerand lê ew nedît. Dawî dît ku xwe li bin siya darekê dirêj-kirî ye û haya wî ji bayê felekê tune ye.

Serkêşê rêbiran hat ba bazirgan û jê re got divê tu 6 baran ji karwan bidî me. Paşê jî got divê tu hespa xwe jî bidî. Bazirgan bala xwe da parêzvanê xwe ku qet xwe ji cih nalebitîne.

Bazirgan ji serkêşê rêbiran re got tu çî ji barê karwanan dibî bibe lê tenê daxwazek min ji te heye.

Bazirgan destê xwe bi alî parêzvanê xwe de kir û got bila yek ji we biçe tiliya xwe bide qûna wî parêzvanê min ê ku li bin siya darê paldayî ye.

Çawa ku serkêşê rêbiran tiliya xwe da qûna parêzvan, ew ji cihê xwe vecinîqî û rabû ser piyan. Rêbir tev lê civiyan, lê nikaribûn serkêşê xwe ji nav destê wî derxînin. Mêrê bi sed mêrî kete nav wan rêbiran û tev teslîm girtin, ew perîşan kirin û tev bi darekê ve girêdan.

Mêrê bi sed mêrî berê xwe da bazirgan û jê re got te dît min çî bi serê wan kir. Bazirgan got; "Heyra welehî te ew perîşan kirin û tu mêrekî bi sed mêrî yî lê mixabin tu ji min re nabî, ji ber tu parêzvanê qûna xwe yî ne parêzvanê karwanê min î."

Îca ez serê we neêşînim bi her sî navê xwedê, gelek partî û saziyên kurdan jî hene ku çiroka wan ji ya mêrê bi sed mêrî ne cudatir e. Tevî ewqas zordarî li gelê kurd dibin, hê jî ji cihê xwe nalivin û tiştêkî nakin. Helwesta xwe bi zelalî li dijî vê zilm û zordariyê nîşan nadin û wekî ku tiştêk nebûbe jiyana xwe ya rojane berdewam dikin. Lewre dixwazim ji wan re bêjim heyra ma hûn li hêviyê ne ku wekî mesela mêrê bi sed mêrî li we were da ku hûn bikevin nav tevgerê û helwesta xwe li dijî zilm û zorê nîşan bidin. Bê guman li gorî dilê her kurdekî/e welatparêz bersiva herî bi wate ew e ku hemû hêzên kurd bi tifaqeke li ser bingeha berjewendiyên gelê kurd bîn ba hev.

Dildarê Amedê

Ma Batman gelek maye?

Weke di ser nivîsê de jî diyar e, ev bûyer li derdora Êlihê qewimiye.

Gava mirov xizan be, çerxa felekê li gor xizaniya wê dizivire. Kesekî xizan ji gundekî Êlihê jî bo pêdiviyên mala xwe dikeve rê dibêje heta ez xwe bigihînim ser rêya papolê wesayîtek were ez ê destê xwe lê rakim û ez ê herim navenda bajêr.

Dibe ku di bîra gelek xwîneran de be jî, di salên 1980 -1985'an de dolmîşên wê demê ser wan bi baxaj bûn, asûkên rêwiyar hemû li ser baxajê bi cih dikirin. Ajokar şemedan an jî çadir bi ser de werdikir û girêdida, rêwî jî ajokar jî ji ber alavên xwe di-rehet bûn. Tu tişt badihlawa nayên gotin weke vê gotina pêşyan, "DIRANÊ FEQÎ-RAN DI GEBÛLÊ DE DIŞIKÊ"

Rêwiyê xizan û reben ji nav gundê xwe dertê, rêya papolê û gund bi nêvî dibe, rê çiqasî nêvî bûbe jî wê demê makîne pir kêmbûn bi saetan mirov li benda çûn û hatinê disekinîn.

Ji bextê wî rebenî re, demsala payîzê ye, seqemeke cemidî ba û bahoz lê radibe, giregira ewran û şîrçeşîrqa birûskan dest pê dike. Baraneke bi şerpîn dest bi barîne dike.

Tu yê sond bixwî ku baran hikmê xwe nîşanî erdê dide, mirovê xizan li wê rasta reqîrût li bin baranê şilopilo û ji lephilanîn ve dikeve. Êdî baweriya wî dişikê û dibêje êdî taliya emrê min e. Li gor vê gotina pêşyan "Xwedê delîlê midheyra ye"

Mirovê xizan lê dinêhere ji dût ve dengê giregira makîneyekê tê. Ew baweriya wî ya şikestî hêdî hêdî cih dide hêviyeke mezin. Rêwiyê xizan ji ber şilbûna ji baranê dibe rikerika diranê wî û lûvên wî

diricifin. Makîneya ji dût ve dengê wê dihat, êdî gihîştibû rêwiyê xizan. Ajokar jî ji kesekî xizmê wî çûye ber dilovaniya Xwedê û ji goristanê vedigerin. Lêbelê hundirê dolmîşê tije mirov in. Tu derfetên wî tune ne ku rêwiyê xizan siwar bike. Ajokar li rewşa mirovê xizan dinêhere nebaş xuya dike. Ajokar ji rêwî re dibêje tu derfeta ez te siwar bikim tune ye. Lêbelê ez dikarim bêjim here ser dolmîşê, xwe bi baxajê ve bigire qet nebe ji sekinandina te wê çêtir be. Ji xwe nîv saetê din em ê xwe bigihînin navenda bajêr. Mirovê xizan diçe ser dolmîşê ji ber ba û bahozê her ku diçe laşê wî dest bi tevizandin û pûçbûnê dike. Mirovê xizan lê dinêhere li ser dolmîşê

tabûtek heye, qapaxê tabûtê bilind dike û dikeve hundurê tabûtê. Êdî hikmê ba û bahozê lê nayê û xwe di hundurê tabûtê de ker dike. Ew bi qasî 10-15 deqîqeyan bi rê de diçe lêbelê baranê venekiriyê.

Hew lê dinêhere dolmîş sekinî. Guhdarî dike, rêwiyekî din jî mîna wî tê ser baxaja dolmîşê ku hayûbaya wî ji rêwiyê xizan tune ye.

Gava dolmîş dikeve ber palekê hêza wê kêmbê. Mirovê xizan qapaxa tabûtê bilind dike û ji rêwiyê din re dibêje, "Batman gelek ma? Rêwiyê din dike gazî û xwe ji dolmîşê davêje jêr. Ajokar dike û nake rêwiyê tirsîyayî nikare bisekinîne.

Sabrî Vûral

Tev kurên kûçikan e

Carekê 3 heval li çoleke derdora Reqaya Sûriyeyê asê dimînin. Çend rojan bê xwarin dimînin û tu bajarekî an jî gundekî ku nêzî wan be, tune ye. Li wê çola xwedê ji hawhaw ketî dibînin ku guhên heywanekî wekî kîvroşkekê xuya dike. Yek ji wan dibêje hûn li vir bimînin carê dinêhere çavê wî li we ye ez ê ji paş ve herim belkî em wê kîvroşkê bigirin û zikê xwe pê têr bikin. Welhasilî zilam diçe ji paş ve lê dizivire, digihîje nêzî wê, xwe qulûz dike û kevirêkî li nav serê wê dide. Hîna difirfite xwe digi-

hîne ser û wê serjê dike. Wiha hevalê wî jî pê ve tên. Yek ji wan dibêje kuro lawo ev rovî ye, yê din dibêje rovî rovî ye ma çî dibe, goştê roviyan jî tê xwarin. Yê din dibêje lawo roviyê çî bi xwedê ew wawîk e. Yê ku ew nêçîr kiriyê dibêje de bese lo em ji birçîna ketin hûn çî dibêjin. Yek ji wan dibêje rovî, yê din dibêje wawîk. Rovî be jî, wawîk be jî tev kûçik kurên kûçikan e. Bi qesem ew kûçik be jî em ê goştê wî bixwin, kuro lawo li vê çola xwedê em ji birçîna mirin.

Xwebûn ji Azadiya Welat welidî

Încil Selçûk

Di jiyana mirovan de her tim tiştên yekemîn hene. Weke zaroka dê ya ewil, heval an jî hezkirina ewil. Tiştên ewilî bin cihek wan ê taybet bi mirov re dimîne. Rojnameya “Azadiya Welat” jî ji bo jenerasyona me hem şanazî bû û hem jî bû mamosteya yekemîn.

Sala 1992’an, ez ne şaş bim demsal payîz bû. Ew 2-3 hefte bûn li ser hev ji rojnameya “Ulkede Gundem”ê reklama rojnameyê kurdî dihate kirin. Em hemû malbat, dost û heval bi kelecaneke mezin li hêviyê bûn. Ji ber ku ji bo me derketina rojnameyê kurdî wek xeyalekê bû. Tevî ku min li cem mamekî xwe yê li zanîngeha Camiû’l-Ezher xwendî nivîsa kurdî dîtibû jî lê kelecana rojnameyê heftane kelecaneke pir mezin dida min.

Sibeh zû bû jî mal derketim, min berê xwe da bayiyê, pîrsa rojnameyê kir. Li çend bayiyam geriyam peyda nebû. Piçêkê jî min bi tîrs pîrsa rojnameyê dikir. Bi çavê xerîb li min temaşe dikirin, digotin rojnameyê wisa nîne.

Welhasil li cem yekî hebû lê, pereyên di dest min de hûr nebûn. Zilam rojname û pere herdu dan dest min û got navê xwe bibêje û paşê perê xwe bîne. Tîrs û kelecana min li bin guhê hev diketin min newêrî navê xwe bêjim, min got, ‘avê min Necla ye.’ Zilam li ser kaxizek biçûk notek nivîsî danî wir û ez hatim.

Rojnameyê kurdî di binçenga min de û li sûka bajarê Tarsûsê dime-

şim. Pehniya lingê min nedigihla erdê, wek balerînekê li ser tilyokên lingan bi rê ve biçim. Dilê min di sînga min de hîlnayê, wek çiyayekî mezin bûye, dikim bifirim. Carna jî binçenga xwe derdixim li ser nivîsê dinihêrim û cardin dipêçim li aliyê ku manşet xuya neke. Ji ber ku tîrs jî bi min re heye. Wan rojan her roj dewletê davêst ser malên welatparêz û gelek kes digirtin.

Dem a gihîştim malê min rojname jî hev vekir, pel bi pel. Hema bêje sê çar rojan bê navber min ew rojname xwend bê ku bi temamî jê fam bikim. Lê bi îsrar min bi alîkariya beşa fêhengê ya di rojnameyê de dihate weşandin xwe gihand asta famkirinê.

Di wê navberê de çend zilamên jî malbata me derketin derveyî welêt. Wexta vedigeriyam malê bi xwe re çend kasetên kurdî û kovarek biçûk bi navê “Serxwebûn” di nav pakêtên sabûnê û hwd. de bi xwe re tanîn. Êdî her ku çû nivîsa kurdî li derdôrê dihat dîtîn. Lê Azadiya Welat di jiyana me ya rojane de cihekî girîng girt.

Rojnameya Azadiya Welat rojnameya yekemîn a xwerû kurdî bû.

Lewra êdî ew bûbû bar ketibû mil. Têkiliyêke xurt di navbera xwendevanan û rojnameyê de hebû. Em di demeke kurt de bûbûn hosteyê xaçepîrsa wê ya bi xelat. Hemû nivîskarên wê me weke ferdên jî malbatê dîhesibandin û her carê em bi meraq diman li hêviya hejmara nû. Wexta hejmara nû derdiket me despêkê xaçepîrs çêdikir û dişand bê ka ew ê kî xelatê bigre. Sê xelatên xaçepîrsê jî min girtin.

Wexta me xelat qezenc dikir û nameyên xwendevanan jî di rojnameyê

de derdiketin têkiliya me ya bi rojname re xurtir dibû. Êdî malên ku Azadiya Welat neketayê me ew mal jî malbatan nahesiband, ew qasî xweş bi dildarî dihate belavkirin.

Di wê navberê de berdêlên gelek giran dihatin dayîn, dewletê bi hemû hêza xwe belavkirina wê asteng dikir. Li aliye din jî serokomarê demê Silo Demirel rojname dixist binçenga xwe li qada navnetewî di-

gerand dîgo aha binihêrin kurd li welatê me bi azadî rojnameyan jî derdixin. Mixabin her roj belavkarên rojnameyê heta xwendevanên wê jî dihatin tehdîtîkirin û bi reşkuji dihatin kuştin. Lê ne xebatkaran serî li ber wan gefan ditewand ne jî xwendevanan. Car kalekî 70 salî dikir binçenga xwe ve digerland û car jî zarokekî 7 salî, lê rojname her hate derxistin û belavkirin.

Bi ya min sedema vê yekê; rojnameyê xwerû bi kurdî û gelêrî bû. Lew di dîrokê de jî hatiye îspatkirin ku her tiştê gel piştigiriya wê bike têk naçe û gel barê wê hildigire. Îro jî encama wê rastiyê ye ku Xwebûn jê za û her xwendevanekî/e wê rojnameyê îro bûye nivîskarek ku bi dehan berhem afirandine û di wî çemî de diherikin û ew ê her biherike...

“Eger ez ji Xwedê netirsama, min dê ev gedeyê pis bavêta ber kelemekê. Ji roja bûye, me ribetîya xwe nedît. Nîba jî mimkan e bi vî girîyê ban me tîxe nava destê dîjmin.”

Biranînên Min, Osman Sebrî
Gelo we Sözcükler’da Jean-Paul

Sartre (helbet ya bi wergera Bertan Onaranî) xwendiyê? Ku heya roja îro we nexwendibe, heye ku piştî vî nivîsê û piştî Biranînên Osman Sebrî dest bavêjinê û bixwînin, hêviya min ev e. Jixwe we xwendibe jî, piştî vî nivîsê û piştî Biranînên Osman Sebrî², ku di gelek mijaran de tiştên gelek girîng rêyî me daye -û hin jî dide-, hûn dê hewl bidin û bixwazîn wekî seqaya edebiyatê bêhtir henasebar be, çawa bit edebiyat, qadeke bêhngirtinê ye û dijejehr, angî antitoksîk e.

Biqasî ku em pê dizanin -û dinya û alem jî pê dizane-, Sartreyê fransî û Osman Sebrîyê kurdîstanî bi tu awayî leqayî hev nehatine, ne di saxiya xwe de ne jî piştî mirinê! Ne li bajarekî Fransayê û ne jî li gundekî Kurdistanê! Ne Sartre qala Osman Sebrî kiriyê ne jî Osman Sebrî qala wî û berhemdariya wî! Sartre di 21’ê Pûşpera sala 1905’an de li Parisê jî dayika xwe bûye, angî bi Apê Sebrî re di heman salê de hatiye dinê û di 15’ê Adara 1980’an de jî li Parisê koça xwe ya dawîn kiriyê. Osman Sebrî, di sala 1993’yan de çûye ser dilovaniya xwe, wekî ku bixwe jî dibêje, di navbera salên 1926-1972’yan de hejdeh caran³ ketiyê zindanê, sê caran neffî bûye û salên mayî jî di bin çavdêriya polîsan de jiyaye. Yek bûye pêşewa û nûnerê ramyarî û wêjeyî ya bîr û boçûna hebûnîyê (existentialism) û di Şerê Duwemîn ê Cihanê de jî aliyê almanan ve dil hatiye girtin, yê din bûye pêşewa û nûnerê tîkoşerî û gelparêziyê (nabêje welatparêzî) û bi

Weswese 2

Şener Ozmen

Jean-Paul Sartre û Osman Sebrî

dibêje,” Ma gelo heye ku Osman jî wekî her kesî gîrs bibe û holê biçûk nemîne?”, li ser vî pîrsa wî ya tewş, rîspiyekî eşîrê tîne dibêje; “Sebrî! Ez dibînim bûn çend car tu vî yeka han jî kesên dora xwe dipîrsî. Ma gelo gîrsî her tişt e? An biçûkbûnê kêmtî ye? Ez bawer im ku Osman jî te biçûktir namîne.” (O. Sebrî, r. 28), jixwe namîne jî!

Em di wêneyê ku li ser bergê pirtûka Jean-Paul Sartreî hatiye bikaranîn de, piştî serê zarokekî kurîrî û xwendekar dibînin; angî gedeyekî sermezîni giriverî gîrîhesk, helbet bi paştuyekî çîçelaskî. Gava şewba tîfoyê dikeve Kurdistanê (sala 1915’an) û qira xelkê -xasma jî a zarokan- tîne, Osman Sebrî hêna deh salî ye û di pola sisêyan de ye. Gelek kes -yek jî ew e- bi vî nexweşiya malkambax (gotînen wî ne) dimirin ku bavê wî û mamosteyê wî jî di nav

ên çûyî de ye. Şopa nexweşiya ku di can û cendekê wî de hiştîye, wêneyê wî tîfalîsanîmin dide; “... li ber neyînekê xwe şîlf û tazî dikir û li cendekê xwe dinêrim; ka tiştêk jê xêde bûye, an na! Her gav dirûvê ku min xwe tê de didît ev bû: Serîyêkî mezîni, du çavên bel, rîyeyekî çîvir, sitîyeyekî zîran, zênd û ranên min bê goşt, beya bi çermê min di rengê arîyê de, bi tevayî cendekê min tiştêkî kirêt bû.” (O. Sebrî, r. 32)

Baş e bav? “Bavê baş tune ye...” dibêje Sartre û bi ser ve dike; “Ev e rê û rêzîkeke; lê ne ji bo mîran, divê em li tîkîliya bavîtiyê ya rîzîyayî zîvêr bibin.” (Sartre, r. 16) Lewre çî gava Osman Sebrî qala eşîrtiyê dike, gelek caran peyvek an du peyvên nerênî jî bi terîya wan ve dike û hêja bi kar tîne, wek mînak; siwarî, şer-vanî, rê û rêzana eşîrê nasîn, serokê eşîrê, şungîr, rêzana eşîrî ya şaş û

çepel, zor û zorbazî, gund, axatî, kêmtî û kirêtîyên eşîrê, mezinatîya eşîrê, gels û qîrên, şêwr û tevdirî, tevgera eşîrî, koçer, mezinatî, qîrên û berberî, lihevnekirin, rik û dexs, pîsmîr û rîspiyên eşîrê, bira, koçberî, şer, mîr, xwîna kuştîyan, lihevnanîn, goristan, segên kuştî, bav, erd, rêça eşîr û malbatê, dubendî, şer û lêdan, eşîrên dijîmin, eşîr û malbat, tîfîng, def, govend, ûrt, dûtîyê cigareyê, dengê box, rî û sîmbêl, zad û çandîni, axayê sitemkar...” Xuya ye ew bi xwe biçûkayî bolê nebatîbî eşandin, an ma çawan zarokekê bê lîstîkê û ken, bê gels û qîrên dikare di nav peyan de bijî? Nîzanim bavê min dixwest ji wî gedeyê xwe yê bimîrîs çî bi derxista? (O. Sebrî, r. 30) Sartre jî, bi van gotînan amajê bi mirîna bavê xwe dike; “Mezîntîrîn bûyer di jiyana min de, mirîna Jean-Baptisteyî bû: Kir ku dîya min cardin li qeydê û zîncîran bi-keve, lê azadiya min jî şabaşî min kir.” (Sartre, r.16)

Serqîse Osman Sebrî, tekane mîrxas e ku li Kurdistanê ramana hebûnîyê (existentialism) bi jiyana xwe, bi kir û kiryarî û bîr û boçûnên xwe yê bi serxwebûna gelê xwe berceste kiriyê, badilhewa nîne wekî mirovpûxta xwebixwe diafirîne; bi ketîna li dinyayê, bi şer û pevçûnê, bi eş û jan kişandina li wir û ev rêya han her û her vekiriyê.

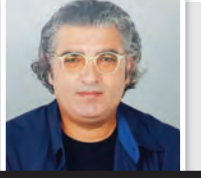
1- Sözcükler, Jean-Paul Sartre, Weşanên Payel, 1989

2- Biranînên Osman Sebrî, Weşanên Aram, 2004

3- Di Tarîxa Edebiyata Kurdî a Prof. Qanatê Kurdo de, ew hejmar wekî duwanzêde caran hatiye diyarkirin ku Qanatê Kurdo vî agahiyê dipeyve pêşgotîna Henreyê Reşoyî ya jî bo dîwana Osman Sebrî ‘Apo’jî re nivîsandî.

Keştiya Alalû

Agît Yazar

Efendiyên welatê jor

Wexta min dîroka Xaltî-Ûrartûyan vekoland, yek caran ez bextewar bûm, yek caran xemgîn bûm, yek caran kelecane ez girtim û yek caran jî henase/bîhn li min çikiya.

Li ser rûyê vê dinyalîkê, ti şarîstaniyeke din weke Ûrartûyan ev çend mutewazî, mirovhez, afirîner û xwediyên nixên bilind nehatiye dîtin.

Meriv çiqas wesfê van mirovên henûn, zîrek, kêrhatî û ehlen jiyana xweşguzarî bide jî, dîsa meriv dibêje qey tîra ciwanmerdiya wan nake.

Ûrartûyan, ti carî jî bo desthilatdariyê bi hev re şer nekirine. Qralên Ûrartûyan, wexta qala îcraetên xwe kirine, ewil navê xwe û paşê jî navê bavê xwe hildane. Çaxa derketine cengê jî, dia ji xwedayê xwe re kirine. Herdem xwe ji xwedayê xwe re nizm kirine. Peyker û kêlberên (rulyef) xwedayên xwe çikandine, lê peyker û kêlberên şexsên xwe nedane çêkirin û neçikandine.

Ûrartûyî, xwediyê baweriyeke pîr-xwedayî bûne. Navê serxwedayê Ûrartûyan, Yezdan Xaldî ye. Di heman demê de Yezdan Xaldî, yezdanê şerrê jî û xwedayê wan ê neteweyî bûye. Navê hevîna Yezdan Xaldî, Xwedawend Arûbanî ye.

Hemû qralên Ûrartûyan, serkeftinên xwe yên di şerrê de bi hêza Yezdan Xaldî ve girêdane. Ev yeka hanê bi me dide selimandin ku Ûrartûyan, di şerran de û di her astengiyên giran de, motivasyoneke mezin ji Yezdan Xaldî wergrirtine. Yezdan Xaldî, li ser piştê şerêkî hatiye sêwirandin. Ji gewdeyê wî aleviyên agir vêdikeve û rîma wî ya navdar bi aleviyên agir pêxistî ye.

Ûrartûyan ewqas bi xwedayê xwe ve girêdayî bûne, li her bajarên xwe perestegêh û mabedên olî ji Yezdan Xaldî re nezir kirine.

Em ji vê rewşa hanê serwest dibin ku yewnanan, çanda nezirkirina perestegêhan a ji bo xweda û xwedawendên xwe, bi temamî ji Ûrartûyan wergrirtine. Selimandina vê yekê jî ew e ku mîmariya perestegêhan yewnan, hema hema ji ber perestegêha Yezdan Xaldî hatibû nezirkirin û qopî kirine.

Yezdan Teişeba jî, xwedayê ba û bahozê ye. Li ser piştê ganêrekî hatiye

sêwirandin û gurzek tîrêjên birûskan di destê wî de ye.

Yezdanê di rêza sêyemîn de jî, Yezdan Şivînî ye û ev jî yezdanê rojê ye.

Li ser deriyê Mehîrê Yezdan Xaldî, navê 79 xweda û xwedawendan nivîsandî ne. Ji van xweda û xwedawendan 63 heb mêr û 16 heb jî jin in. Ji bo van xweda û xwedawendan, her sal dewarên sitûr û pez ji wan re hatine nezirkirin.

Ji ber navê seryezdanên wan Xaldî bûye, wan jî xwe wekî miletê Xaldî bi nav kiriyê. Yek caran jî ji xwe re gotine Bîanîlî, ango Bîyanistan. Lê cîranên wan, nexasim jî Asûran ji wan re gotiye Ûrartû û Naîrî. Ûrartû tê wateya Qewmê Çiyayî û Naîrî jî tê wateya Qewmê Çeman.

Em Ûrartûyan nas bikin

Piştî Mitanî ji hêla asûran ve tîk diçe, hemû kurdên deştî xwe li êlatên azad ên li derdora gola Wanê digirin. Ev êlatên azad, hûrriyên Zagrosî bûne û ew jî pêşiyên kurdan e. Her êlek, serbixwe bûye û qralekî wê hebûye.

Di sedsala 13'ê de, qralên asûran ji bo huner û xezeba xwe raberî herkesî bike, êrişî ser wan êlatên li derdora gola Wanê dikin. Qralên asûran di salnameyên xwe yên şerê de dinivîsin dibêjin: "Me êrişî ser welatê Ûrartûyan kir. Mîna çûka di ser hêlinê de me dest danî ser wê û hêkên wê. Me ji serê wan ê jêkirî, pîramîd

çêkirin. Newal ji laşên wan tije bû û laşên wan mabû di nav xwîna xwe de. Me 8 welat û 51 bajarên wan şewitandin û wêran kirin." Ev êrişên asûran ên bêeman, derdora 400 salî dajo. Her cara qralekî Asûrê nû derdikeve ser text, derdikeve neçîra xelkên cîranên xwe, nexasim jî xelkên Xaltî-Ûrartûyî

Ti miletî bi qasî asûran, wesfê qetliamên xwe nedane û bi dilbijandinek ev çend mezin qala xwînrijandina mirovan nekiriye. Meriv ji xwe re dimîne heyrî, ka çawa însan dikane ewqas bi herikandina xwîna însanan kêfxweş bibe û bi vê hezê kêfxweşiya xwe bîne ziman.

Asûr, ji qewmê samî ne û ji başûrê Afrîkayê hatine. Xezeba wan bi ser kevir û daran de nebare! Bi hêsanî meriv dikane bibêje, heke ne ji komkujiyên asûran bûya, niha serjimara kurdan ew ê bi sed milyon bûya. Ez dixwazim hinekî din vê îdiaya xwe bi pêş ve bibim: dîsa heke ne ji komkujiyên dewleta Asûr bûya, niha gelek dewletên dinyayê bi kurdi diaxivîn!

Pêşiyên asûran, ango qralên akadiyan bi xwe gotine, ewqas qewmê Zagrosan pir in, hejmara wan bi qasî stêrkên ezmanan dibiriqê. Qewmê Zagrosan jî, pêşiyên kurdan ên hingê ne.

Hêjayî gotinê ye ku ti caran kurdan rê nedaye ti kesê, heta dijminê wan werin hukum li Zagrosan bikin; hîn ji hukumdarên Zagrosan, tekane qewmê kurd in. Her çiqas berdêlên pir giran jî dabîn, ev çarenûseke neguherbar e û hukmê ti kesê nagihêje heta vê çarenûsê biguherînin. Meriv dibêje qey ev fermaneke xwedayî ye!

Dewleta Xaltî-Ûrartû

Lûtîprî, merivekî gelekî zana û jêhatî bûye. Lûtîprî, temamên êlatên welatê Xalta dicivîne ser hev û yekitiyek xurt di navbera wan de ava dike.

Lûtîprî yê zana û wêrek, cara duyemîn temelê dewleta Xaltî-Ûrartûyî B.Z di sedsala 9'ê de datîne. Ev yekitiya êlatên Xaltîyan, xwe li hemberî êrişên dijwar yên artêşa nîzamî ya Asûran xwe li ser piya digirin û Asûran paş ve dehf didin.

Sardûrî yê kurê Lûtîprî B.Z di sala 832'an de dike qral û Qral Sardûrî, ji bo xwe jî êrişên muhtemel ên

Asûran bihefidîne, serbajarê welatê xwe koçî Tûşpayê dike û li ser bilindahiya Tûşpayê, kelateke niwaze ava dike.

Qral Sardûrî, li ser dîwarê keleha Tûşpayê wiha dinivîse: "Nivîsa Sardûriyê kurê Lûtîprî; qralê mezin, qralê bihêz, qralê cîhanê, qralê welatê naîriyan, qralê raqîbê wî tîne, şivanê gel, qralê jî şerr natirse. Ez Sardûrî kurê Lûtîprî, qralê qralan, qralên ku ji hemû qralan xwîkiyê (xeracê) distîne. Sardûriyê kurê Lûtîprî wiha diaxive: "Min ev kevir ji bajarê Alnûnûyê (Xelat) û ev dîwar ava kir."

Piştî Sardûrî, kurê wî Îşpûnî dibe qral û Îşpûnî îdarekirina welatê xwe, bi kurê xwe Menûa re parve dike. Meriv dikane bibêje bav û kur bi hev re dibin qral. Ev yeka hanê, bawerî û ezmûneke mezin dide qral Menûa yê ciwan. Piştî mirina bavê xwe jî, qral Menûa peywira xwe, bi awayekî bê qusûr tîne cih.

Tûşpaya paytexta welatê Xalta-Ûrartû tam 100 salî malovaniyê jî miletê Xaltî-Ûrartûyî re dike. Tirba pênc heb qiralên Xalta di tahtên asê yên Tûşpayê de hatine kolan. Her yek ji wan tîrbên bîrdarî, yek ji ya din niwazetir e. Ew tîrbên hanê bi hostahiyek were hatiye çêkirin, meriv fedî dike ji xwe re lê binihêre.

Ev tîrbên bîrdarî yên qral Sardûrî yê 1em, Îşpûnî-Menûa, Argîştî û Sardûrî yê 2'yemîn, ewqas dêwasa mezin in, her yek ji wan artêşek dikane xwe tê de veşêre.

Ji ber ku Îşpûnî û kurê wî Menûa di heman demê de bi hev re welatê xwe îdare kirine, her du qral jî di yek tîrbê de hatine definkirin...

Qral Menûa û êrişên aramiyan (ermen)

Gelê aramî ango gelê ermen, nola begligêk piçûçîk, li bakûrê Îdirê dijyan. Di serdema qral Menûa de, keleş û rêbirên aramiyên pêşiyên ermenan, êrişî ser mal û milkên gundiyan Kaxizmana Qersê dikirin. Ev êrişên hanê jî mîj ve pêk dihatin û gelê herêmê jî wan êrişan bêzar bûn. Li ser vê yekê gundiyan Xaldî, giliyê van destdirêjiyan aramiyan li cem qral Menûa dike. Qral Menûa pîr hêrs dibe û leşkerên xwe dişîne ser vê begliqa ermen û wan tevdekan dîl digrin û tînin Tûşpayê. Bi vî awayî em serwest dibin ku xelkê ermen B.Z di sedsala 8'ê de ji hêla qral Menûa ve di nav axa welatê Xalta de, nexasim jî li derdora gola Wanê tê bicihkirin. Di nav demajoyê de xelkê ermen êdî wê herêmê wekî welatê xwe dipejirînin.

Ji vê yekê tê famkirin ku, gelê ermen ji Xaltî-Ûrartûyan hînî hunera dîwarlêkirinê bûne. Lewra gelekî berî xelkên ermen, miletê Xaltî-Ûrartûyan kelat û perestegêhan niwaze avakirine.

Qral Menûa, xizmeteke pîr mezin ji xelkê xwe re dike û asta xweşguzariyê derdixîne asta herî jor. Coaveke zêdeyî 50 km dikole û tîne berdide nav zevî û bajarê welatê Xalta. Li her derê rezên tîrî datîne û şeraba pîr xweş ji wan rezan hildiberîne. Menûa, wan rezan ji jina xwe Tirîflayê re nezir dike. Xwînerên hêja! Ev navê Tirî û Tirîflayê bi we jî balkêş hat ne wanî?

Tê gotin ku wexta gelê ermen çûne Fransayê, ji rezên Wanê ango ji rezên Menûa, tovên tîrî bi xwe re birine û li wir çandine. Roja îro, şeraba navdar a Nice û Lyon a Fransayê jî ji wan rezan tînen hilderandin.

Dema qral Argîştî

Piştî qral Menûa, Argîştî yê yekem derdikeve li ser text û dibe qralê çaremê welatê Xalta. Qral Argîştî di şerê li hemberî dijminê xwe de gelekî dijwar bûye.

Qral Argîştî, berevajî hukumdarên kurdan çî yê berî xwe û çî jî yê piştî xwe, qet dilê xwe bi dijminê xwe neşewitandiyê. Ji ber vê taybetiya qral Argîştî, navê ku di kurdiya roja me de tê wateya Arê-geş li xwe kiriyê û jî xwe re gotiye Argîştî!

Qral Sardûriyê 2'yemîn

Di serdema qral Sardûrî yê 2'yemîn de, firehiya hikumdariya welatê Xalta, digihêje sînorê xwe yê herî mezin.

Êdî ji deryaya Xezarê bigre hetanî Deryaya Reş, ji wir hetanî Kapadokya û heta welatê Kilikyayê ango heta peravên Deryaya Sipî û heta qismekî Mezopotamyaya jêrîn, dikeve bin hikumdarî û bandora qral Sardûriyê 2'yemîn.

Wexta Sardûrî yê 2'yemîn xwe li çemê Firatê dixîne derbasî rojavayê Firatê dibe, welatê Melîteayê vedigre û li ser tahtê rexa Firê wani dinivîse: "Yezdan Xaldî bi rîma xwe daket cengê. Qralê welatê Melîteayê Hîlarûdayê kurê Saha tîk bir. Ev li pêşberî Sardûriyê kurê Argîştî li erdê xist. Yezdan Xaldî bihêz e,

rîma wî jî hêzdar e. Sardûriyê kurê Argîştî derket seferê. Sardûrî dibêje: "Çemê Firatê aram bû. Ti qral nikarîbû li vir xwe li çemê Firatê bixista. Ji ber ku min ji mezinahiya wan a Xwedayî alîkarî xwest, ez li ber Yezdan Xaldî, Yezdan Teişeba, yezdan Şivînî û hemû yezdanên welatê Bîanîliya geriyam û lava kir, wan jî dengê min bihîst û rê şanî min dan. Li ber bajarê Tûmîşkî ez bi şervanên xwe re derbasî wî aliyê çem bûm. Ez ji başûrê welatê Qalaniya derbas bûm, ez gihastim çiyayên Kamîşiyê yên ku dikevin bakûrê Meletiyê. Ez heta welatê Mûşayê bajarê Zapşayê bi pêş ve çûm. Di rojekê de min 14 kelat û 80 bajar (gundê hingê) xistin destê xwe. Min kelat wêran kirin û bajar jî şewitandin."